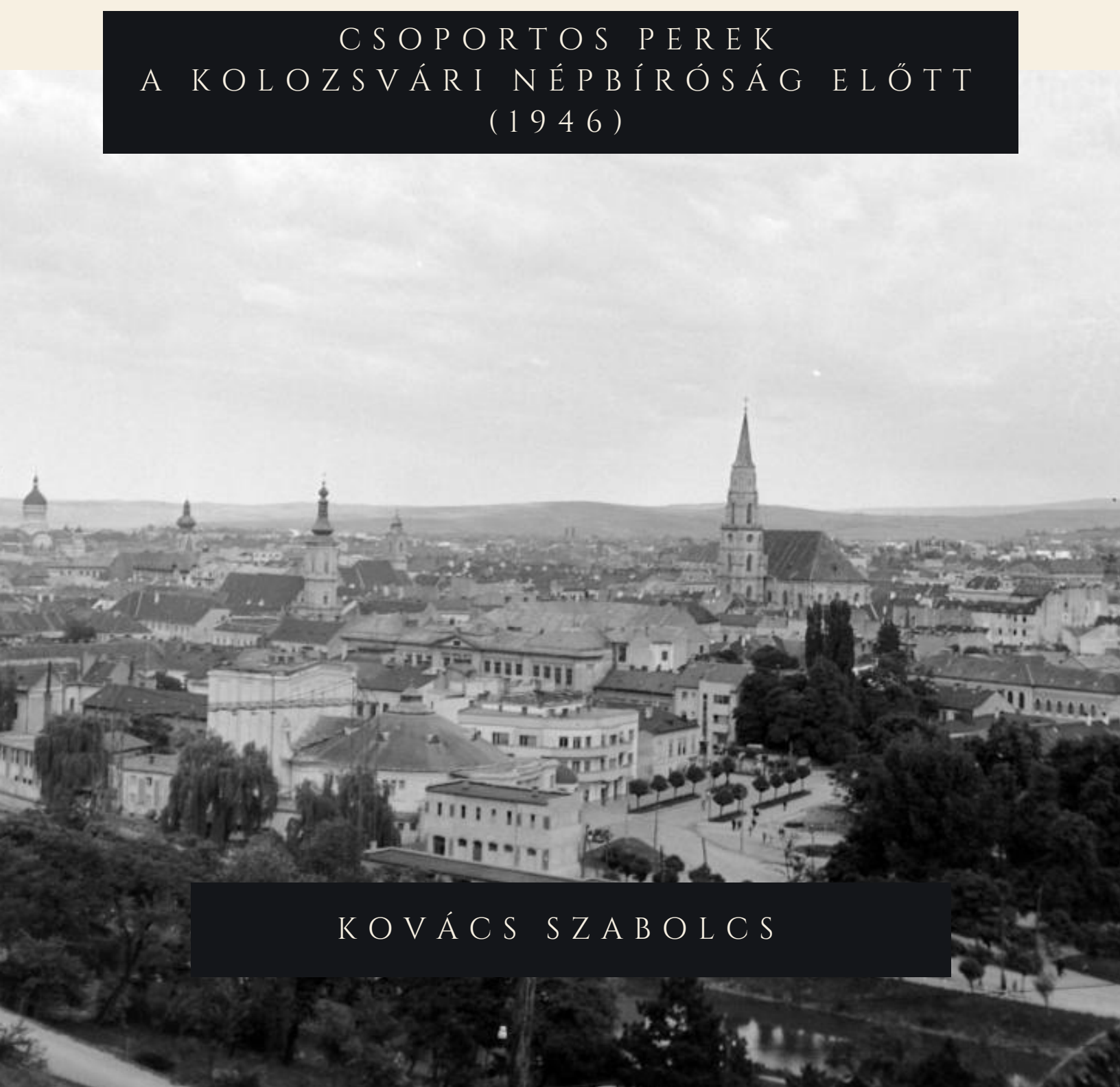

CLIO MŰHELYTANULMÁNYOK

2018/1. SZÁM

CSOPORTOS PEREK
A KOLOZSVÁRI NÉPBÍRÓSÁG ELŐTT
(1946)

KOVÁCS SZABOLCS

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödök Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám

© Kovács Szabolcs, 2018
© Clio Intézet, 2018

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma
támogatásával jelenik meg.

Kiadó:
Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 45/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>

A borítón Kolozsvár látképe 1943-ban.
Fortepan, 09895, Kurutz Márton.

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu

TARTALOMJEGYZÉK

- 4 BEVEZETÉS**
- 7 HISTORIOGRÁFIA, FORRÁSOK**
- 11 A ROMÁNIAI NÉPBÍRÁSKODÁS
JOGI HÁTTERE ÉS
MŰKÖDÉSÉNEK FŐBB
PROBLÉMÁI**
- 15 A CSOPORTOS PEREK**
- 17 Az észak-erdélyi románellenes
tömeggyilkosságok pere
- 27 A munkaszolgálatos századok
parancsnokainak pere
- 30 A katonai parancsnokok és tanácsadók
háborús bűnpere
- 35 A Siguranța és a magyar kémelhárítók
bűnpere
- 42 A „fasiszta” újságírók pere
- 45 Az észak-erdélyi közigazgatás pere
- 48 A lágerek és munkatáborok „kínzói”
- 51 Az észak-erdélyi gettóper
- 62 A kilencedik csoport pere
- 72 A NÉPBÍRÓSÁGI ÍTÉLKEZÉS
UTÓÉLETE**
- 74 ÖSSZEGZÉS**
- 76 FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS
IRODALOM**

I. Bevezetés*

A második világháborút követően egy új, eddig ismeretlen fogalom jelent meg a kelet-közép-európai országok igazságszolgáltatási rendszerében: a háborús bűnösség fogalma.¹ 1945 után a háború alatti társadalmi és politikai vezető réteget nem csak elméletben tekintették felelősnek a világegés alatt elkövetett bűncselekményekért, hanem a gyakorlatban is megkísérelték felelősségre vonásukat. A háborús bűnösök felelősségre vonásának legális, jogi úton történő megszervezése azért is fontossá vált az 1945 utáni Európában, mert a háború utolsó hónapjaiban – de jellemzően a háborút követő hónapokban – számos esetben önbíráskodásokra, lincselésekre került sor, melynek áldozatai feltételezett vagy tényleges kollaboránsok voltak. Karsai László kimutatása szerint ez a jelenség elsősorban azokra az országokra volt jellemző, ahol a háború alatt kiterjedt ellenállási mozgalom működött a megszállókkal és a kollaboránsokkal szemben.²

A törvénytelen, ítélet nélkül végrehajtott gyilkosságok fontossá tették a törvényes igazságszolgáltatás megszervezését. A felelősségre vonás országonként eltérő sajátosságokkal rendelkezett. Míg a háború alatt megszállt nyugat- és észak-európai államokban a bírósági ítékezés spontán módon bontakozott ki, addig a nemzetiszocialista Németország korábbi szövetségeseit (Romániát, Magyarországot, Finnországot, Bulgáriát) a velük kötött fegyverszüneti szerződésekben kötelezték a háborús bűnösök elleni eljárások lefolytatására, amelynek menetét a megszálló hatalmak képviselői ellenőrizték a Szövetséges Ellenőrző Bizottságokon (a továbbiakban SZE) keresztül.³

A II. világháború kirobbantásáért és az atrocitásokért felelős személyek bíróság elé állításának szándéka már a szövetséges hatalmak háború alatt tartott konferenciáin napirendre került. Vjacseszlav Mihajlovics Molotov szovjet külügyi népbiztos 1942 januárjában tett nyilatkozata tekinthető a háború utáni felelősségre vonás ügyében történt első konkrét

* A szerző történész doktorandusz (Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola).

¹ Elméletben már korábbi nemzetközi egyezmények (például az 1899-es és 1907-es Hágai Egyezmények) is tartalmaztak háborús bűnöket definiáló passzusokat, sőt az első világháború után felmerült az egyes atrocitások felelőseinek elítélése is egy felállítandó nemzetközi törvényszék által, ennek megvalósítása az Egyesült Államok és Japán képviselőinek ellenállásán hiúsult meg. Cryer–Hákan–Robinson–Wilmschurst, 2007: 92.

² Így például történtek lincselések Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban és Dániában is. Karsai, 2004: 17.

³ A magyar háborús főbűnösök tárgyalásain rendszerint a SZE képviselői is részt vettek (Major, 1988: 224–225.). Romániában az egyetlen háborús főbűnös pernek tekinthető Antonescu-eljárás szintén a bizottság tagjainak jelenléte mellett zajlott. Barry, 2000: 167.

állásfoglalásnak, melyet a szövetséges hatalmak 1943-ban, a moszkvai brit-amerikai-szovjet-kínai négyhatalmi konferencián fogadtak el és bővítettek ki. Ennek értelmében kimondták, hogy a háború alatti gyilkosságokért és kivégzésekért az elkövetőket felelősség terheli, a háború után pedig a bűnösöket tetteik elkövetésének helyszínén kell bíróság elé állítani.⁴ A későbbiekben ez vonatkozott a német háborús bűnösök kiadatására a különböző európai országok számára, és a bécsi döntések hatályvesztésével párhuzamosan a háborús bűnökkel vádolt magyar állampolgárságú személyekre is kiterjesztették.⁵

A háborús bűncselekmények szankcionálásának kereteit az 1945. augusztus 8-án aláírt londoni egyezmény teremtette meg. A Tengely európai háborús bűnöseinek üldözése és megbüntetése című egyezményt tizenkilenc állam írta alá.⁶

A háborús bűnösök felelősségre vonása Közép-Kelet Európa szovjet befolyás alá került országaiban sajátos forgatókönyv szerint. Ausztriában⁷ Csehszlovákiában,⁸ Magyarországon, Jugoszláviában, Romániában és Bulgáriában⁹ ún. népbíróságok jöttek létre e speciális feladatkör ellátására. Ezek különleges feladatkörrel ellátott, speciális „különbíróságok” voltak, melyeknek tevékenysége politikai természetű volt. Általános jellemvonásuk volt, hogy az ide delegált „népbírák” az adott országban hatalmon levő koalíciós pártok – laikus – tagjai közül kerültek ki, akik a hivatalos retorika szerint a „nép nevében” hozták ítéleteiket.

Romániában már az 1944. augusztus 23-i átállást követően felmerült a potenciális háborús bűnösök elítélésének szükségessége. Ion Michalache, a Nemzeti Parasztpárt (PNT) alelnöke szerint nem csak az Antonescu-rezsim idején elkövetett, hanem az 1938-as, a

⁴ Mikó, 2015: 55; Zinner–Róna, 1986: 32.

⁵ A magyar állampolgárságú vagy Magyarország területére menekült háborús bűnösök kiadatását a román fél rendszerint a fenti jogelvek alapján kérte. Így a legelső ismert kiadatási kérelemben is (11 személy, közülük 6 magyar állampolgár kiadatására vonatkozott), amelyet a román igazságügyminiszter, Lucrețiu Pătrășcanu látott el kézjegyével (MNL OL, XIX-j-1-k, Küm-Tük, Románia, 239. tétel, 50. doboz, 3.893/1945. Folyamodvány a Magyar Igazságügyminisztériumhoz. IM., Elnöki Osztály, 1945. október 2.). Ez a jogelv még az Alexandru Málnășan budapesti román nagykövet és Berei Andor igazságügyi államtitkár között 1950. április 12-én folytatott tárgyalások idején is a román fél érvelésének központi eleme volt (MNL OL, XIX-j-1-k, Küm-Tük, Románia, 239. tétel, 50. doboz. 00536/1950. Berei Andor államtitkár feljegyzése. Politikai Főosztály, 1950. április 12.).

⁶ Mikó, 2015: 56.

⁷ Neugebauer, 1993.

⁸ Frommer, 2005.

⁹ A bolgár és jugoszláv népbíróságok tevékenysége – ismereteim szerint – feldolgozatlan.

királydiktatúra¹⁰ óta elkövetett vélt- vagy valós törvénytelenésekre is ki kellett volna terjeszteni egy törvényt.¹¹ Ez azonban nem valósult meg.

Az augusztus 23-i kiugrást követően felerősödő hatalmi harcok huzamosabb ideig késleltették a felelősségre vonás megkezdését.

A háborús bűnösök felkutatásáról és letartóztatásáról szóló 50. és 51. számú törvényrendeleteket a Rădescu-kormány adta ki 1945. január 20-án. Habár a rendeletek elfogadása után történt néhány letartóztatás, a bírósági eljárások megszervezése nem történt meg a Petru Groza által vezetett, már a Román Kommunista Párt által dominált kormány kinevezéséig.¹² A Groza-kormány egyik első rendelkezése volt a háborús bűnösség jogi alapját meghatározó törvény megalkotása és a romániai népbírósági intézményrendszer felállítása. Ennek székhelye a fővárosban, Bukarestben volt, de felállítottak egy kihelyezett tanácsot Észak-Erdélyben, Kolozsvárott is.¹³

¹⁰ II. Károly román király 1938. február 23-án felszámolta a többpártrendszert, amelynek helyére a Nemzeti Újjászületés Frontja (*Frontul Renașterii Naționale*) elnevezésű tömegszervezetet állította, ennek vezetőjévé saját magát téve meg.

¹¹ Radu, 2006: 22.

¹² Uo. 30–31.

¹³ Mocanu, 2005.

II. Historiográfia, források

A kolozsvári népbíróság tevékenységével foglalkozó szakirodalom szűkös, s ezek is pusztán a kérdés egy-egy részterületét ismertetik. A legkutatottabb ilyen részterület alighanem a gróf Wass Albert elleni román eljárás: Vekov Károly egy (*Adalékok Wass Albert háborús bűnperéhez*), Nagy Mihály Zoltán két tanulmánya (*Wass Albert háborús bűnpere. A per jogtörténeti háttere*, illetve *Adalékok Wass Albert népbírósági bűnperéhez*) foglalkozik a kérdéssel. Olosz Levente pedig a háború alatti zsidóellenes atrocitások népbíróság általi szankcionálását vizsgálta.¹⁴

Egy érdekes kísérletre vállalkozott Petru Weber, aki a magyarországi és romániai népbíróságok tevékenységét hasonlította össze. A népbíróságok tevékenységének összehasonlító vizsgálata azért is kívánatos, mert – mint arra a tanulmány törzsszövegében bővebben is kitérek – a vesztes országokban ezeket az intézményeket egy külső szuverén akarat hozta létre, így közös tőről fakadva idomultak az egyes államok politikai- és igazságszolgáltatási sajátosságaihoz. A téma komplexitásából fakadóan azonban Petru Weber tanulmánya nem válhatott átfogó elemzéssé. Érvelése szerint a magyarországi és romániai népbíróságok tevékenységének látványos kontrasztja (Magyarországon több, mint 30 000 eljárást folytattak le a romániai – megközelítőleg – 2000 eljárással szemben), a két ország eltérő nemzetközi helyzetével magyarázható. Románia az 1944. augusztus 23-i kiugrás eredményeként gyakorlatilag a győztes oldalon fejezte be a háborút, mely enyhítő körülménynek számított a háborús bűnöket elkövetők számára. A magyar igazságszolgáltatásnak ezzel szemben az volt az üzenete a győztes hatalmak felé, hogy tisztára mossa a „bűnrészes” Magyarországot.¹⁵

Jelen munkám megjelenéséig egy tanulmányt publikáltam a témában.¹⁶ A 2018-ban megjelent írásomban a népbíróság vádiratainak és vádbeszédeinek hibatalos politikai diskurzushoz való viszonyát, azok eljárásbeli sajátosságaira világítottam rá, és arra kerestem a választ, hogy jelentkezett-e a népbíróság előtt a kollektív felelősség elve bármely erdélyi nemzetiséggel szemben. A végkövetkeztetésben kitértem rá, hogy bár a népbíróság tevékenysége formailag még az egypártrendszer bevezetése előtt zajlott, az ítélkezést már teljes egészében a Román Kommunista Párt és szatellitpártjai dominálták, ez egyben az osztályharcos világszemlélet erőteljes jelenlétét is magában hordozta (például egyáltalán nem érvényesült az ártatlanság vélelme az elítélt nagybirtokosok esetében, akiket a sovinizmus fő propagátorainak

¹⁴ Olosz, 2014.

¹⁵ Weber, 2007: 144.

¹⁶ Kovács, 2018: 334–355.

tekintettek). Ugyanakkor a vádak jórészt valós voltából és az ítélezést megelőző komoly nyomozati munkából kifolyólag a népbíróság perei nem tekinthetők koncepciós pereknek. Elvettem azt a nézetet is, mely szerint a bíróság „boszorkányüldözést” folytatott volna az erdélyi magyarság ellen, ellenben kitértem rá, hogy a kollektív felelősség elvét hangsúlyosan alkalmazták a német nemzetiségű vádlottak esetében.¹⁷

A 2018 augusztusában megjelenő másik tanulmányomban a népbírósági ítélezést megelőző nyomozati munkát és a népbírósági intézményrendszer felállításának körülményeit ismertetem, illetve a kolozsvári és bukaresti népbírósági tanácsok tevékenységének összehasonlítását, majd az észak- és dél-erdélyi ügyek párhuzamba állítását végzem el. A kutatás eredményeként sikerült elhatárolni a két népbírósági tanács tevékenységének eltérő irányultságát, mely főként abban jelentkezett, hogy a bukaresti tanács (az elítéltek 73%-a esetében) a Szovjetunió ellen elkövetett (atrocitások a polgári lakosság ellen a Szovjetunió területén, kegyetlenkedés hadifoglyokkal, háborús propaganda) bűncselekményeket helyezte középpontba, míg a romániai zsidóság üldözésében és meggyilkolásában való részvétel csak elvétve jelentkezett (a vádlottak mintegy 30%-át marasztalták el ilyen ügyben). Ezzel szemben az észak-erdélyi vádlottak között felülreprezentált a holokausztban való részvétel (63%), a másik legnagyobb vádcsoportot pedig a román lakosság elleni atrocitások képezték (28%).

Az észak- és dél-erdélyi ügyek párhuzamos vizsgálata során arra jutottam, hogy míg a népbíróság jobbra kisebbítette Románia részvételének mértékét a holokausztban, addig az észak-erdélyi gettósítások és deportálás részletes feltárásával gyakorlatilag párhuzamba állította a Horthy- és az Antonescu-rendszert. A népbíróság interpretációja szerint az előbbi négy évig népiirtást folytatott Észak-Erdélyben, míg az Antonescu-rezsim nemzetiségpolitikáját alapvetően pozitív színben tüntette fel. Ugyanakkor úgy látom, hogy a magyar elítéltek magas számát nem a magyarság kollektív megbélyegzése, hanem az észak-erdélyi magyar adminisztráció megbélyegzése motiválta. Erre utalhat a perek „tematikai” alapú megszervezése (melyre ebben a tanulmányban fogok először részletesen kitérni), valamint az a tény, hogy az összes elítélt 65%-a köthető a magyar adminisztrációhoz.

Munkámban nyomtatott források terén elsődlegesen a magyar nyelvű forrásokra támaszkodom. Mindezt azért teszem, mert a román történetírás a romániai népbíróságok kapcsán elsődlegesen az Antonescu-perre fókuszált, melyet rendszerint vitatható módon, a

¹⁷ Uo. 351–352.

nemzeti-kommunizmus alatti történetírás jegyeit magán viselve közelítette meg.¹⁸ A kolozsvári népbíróság tevékenységére vonatkozó néhány utalás is rendszerint sérelmi szempontból és – pusztán a bíróság vádiratainak felhasználásával – kritikátlanul közelíti meg a kérdéskört.¹⁹ Ezzel magyarázható, hogy tanulmányomban a román nyelvű szakirodalom terén főként forráskiadványokat használok.

A politikai perek és ehhez kapcsolódóan a kolozsvári népbíróság előtt lefolytatott csoportos perek romániai kutatása jelentős nehézségekbe ütközik, mivel a bíróság iratanyaga nehezen hozzáférhető. Erre az iratanyagra hosszas kutatómunka eredményeként, már jelen tanulmány megírását követően sikerült csak rábukkannom a bukaresti Állambiztonsági Levéltár (CNSAS) gyűjteményében, a dokumentumok kézbevitelére, elemzésére azonban még nem nyílt lehetőségem.²⁰

Ebből kifolyólag eddigi kutatásaim során nem volt lehetőségem a népbírósági iratcsomókat áttanulmányozni, így ebben a tanulmányban csak a fellelhető pertöredékeket tudtam felhasználni. Ezeknek a levéltári forrásoknak a többsége a kolozsvári állami levéltár (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj) anyagából került ki. Ezt egészítette ki a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának iratanyaga. A kolozsvári levéltári iratok hiánytalanul tartalmazzák a perek vádiratait és ítéleteit, ám a tanúvallomások és tárgyalási jegyzőkönyvek terén sajnos meglehetősen hiányos. Általános jellemző, hogy elsősorban a magyar nyelven felvett jegyzőkönyvek maradtak a levéltár birtokában. A jelzett pertöredékek kizárólag a negyedik, nyolcadik és főként a kilencedik csoport pereihez kapcsolódnak.

Munkámban jelentős forrásértéket képvisel a korabeli sajtó, mindenekelőtt a kolozsvári *Igazság* (kezdetben *Erdélyi Szikera* címmel heti-, majd napilap) tudósításai, mely a Román Kommunista Párt hivatalos erdélyi, tartományi lapjaként a legrészletesebben tudósított a

¹⁸ Antonescu marsall személyének az 1970-es évektől kezdődő fokozatos „felmagasztulására” lásd Chiriac, 2008. A megítélése körül kialakult historiográfiai vitára bővebben nem térek ki, mert nem képezi tárgyát a jelen értekezésnek. Ugyanakkor fontosnak tartom megemlíteni, hogy az uralkodó diskurzussal szemben Romániában is kialakulóban van egy objektív, „nyugatosnak” nevezett irányzat. Ennek egyik képviselője Radu Ioanid, akinek *Lotul Antonescu în ancheta Smerș* című munkáját (Radu, 2006), valamint Dennis Deletantnak az Antonescu-rezsimről szóló művét szintén felhasználtam (Deletant, 2006). Az Antonescu-per szakirodalmára vonatkozóan lásd: Ciucă, 1996–1998: I–III. kötet (forrásközlés, a bevezető tanulmány pedig kitűnő példája az Antonescuból nemzeti hőst gyártó retorikának).

¹⁹ Lásd például Chinciaș, 2012.

²⁰ Megemlíteném, hogy a Magyar Népi Szövetség révén a nyomozati anyag egy része a magyar államvédelmi szervekhez is eljutott, így az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban is célszerű lehet kutatást folytatni. A Magyar Népi Szövetség (románul *Uniunea Populară Maghiară*) egy 1944–1953 között létezett baloldali politikai szövetség, mely 1945 után az erdélyi magyarság érdekképviseleti szervévé nőtte ki magát. Az MNSZ történetére vonatkozóan lásd: Nagy, 2009; Lipcsey, 1998; Töttössy, 2005.

népbírószági ítélezésről, bár a tudósítások felhasználása – a cikkek propagandisztikus szerepéből kifolyólag – jelentős forráskritikát igényel. Emellett felhasználtam a *Világosság* napilap (a Magyar Népi Szövetség hivatalos sajtóorgánuma) és a szociáldemokrata *Erdély* egyes tudósításait is.

Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy bemutassa a kolozsvári népbírószág által vád alá helyezett magyar katonai, rendőri és közigazgatási tisztségviselők ellen lefolytatott pereket, ezekhez elsőként fűzzen magyarázó jegyzeteket és közölje a teljes vádlottlistát, melynek fontosságát a szakirodalomban időnként felmerülő tévedések lehetőségének minimalizálásában látom. A rendelkezésemre álló források nem teszik lehetővé az egyes személyek elleni eljárások egyéni vizsgálatát, így a perek bemutatása jobbra általános jellegű lesz. Ugyanakkor reményeim szerint az egyes ügyek ismertetése további kutatásokat is tud ösztönözni.

A dokumentumban közölt listák a Kolozsvári Állami Levéltárban (DJAN Cluj) őrzött népbírószági határozatok,²¹ egy, a népbírószág által elítéltek neveit tartalmazó lista²² és a korabeli sajtó (*Igazság*, *Világosság*) közléseinek összevetésével készültek. A magyarországi illetékességű elítéltek személyi adatainak kiegészítésében fontos forrásértéket képviseltek a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára gyűjteményében őrzött, a háborús bűnösök kiadatásához kapcsolódó iratok.²³

²¹ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22, 1–387. Ezek az ún. határozatok (*hotărâri*) tartalmazzák a vádiratokat és ítéleteket egyaránt.

²² SJANC, Fondul Inspectoratul General Administrativ, Circ. III. Cluj, 1947. Dos. 1/1947, 427–454. Az elítéltek listája. Kolozs megyei Rendőrség.

²³ MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 239. tétel, 49–50. doboz.

III. A romániai népbírászkodás jogi háttere és működésének főbb problémái

A romániai népbírósági intézményrendszer kiépülését lehetővé tevő jogszabályok megfogalmazása egyaránt köthető kül- és belpolitikai tényezőkhöz. Az 1944. szeptember 12-én kötött szovjet-román fegyverszüneti szerződés 12. pontja – a moszkvai négyhatalmi konferencián megfogalmazott elvekkel összhangban – kötelezte Romániát a háborús bűntettek felelőseinek bíróság elé állítására.²⁴

A romániai népbírászkodás alapjául szolgáló 312-es törvény április 25-én jelent meg a *Monitorul Oficialban*. Ez a rendelet 15 pontban foglalta össze a népbíróság által szankcionálandó bűncselekményeket. Ezek a következők voltak:

1. *Felelősek voltak a Szovjetunió elleni háború kirobbantásában és folytatásában.*
2. *Nem tartották be a hadviselésre vonatkozó nemzetközi szabályokat.*
3. *Embertelen bánásmódot tanúsítottak a hadifoglyokkal szemben.*
4. *Terrorizálták a hadműveleti területen élő polgári lakosságot.*
5. *Elrendeltek vagy végrehajtottak kegyetlenkedéseket és a polgári lakosság elnyomását elősegítő intézkedéseket.*
6. *Elrendeltek vagy végrehajtottak politikai vagy faji alapú elnyomást elősegítő intézkedéseket a polgári lakosság ellen.*
7. *Részt vettek kényszermunkák vagy deportálások megszervezésében.*
8. *A börtönök, hadifogoly- és internálótáborok, lágerok és munkaszolgálatos különítmények parancsnokai, igazgatói, felügyelői és őrei, akik embertelen intézkedéseket fogatosítottak a beosztottjaikkal szemben.*
9. *A politikai rendőrség tisztjei és kihallgatótisztjei, akik politikai vagy faji alapon követtek el erőszakot.*
10. *Ügészek és katonai- vagy polgári bírák, akik erőszakos intézkedések fogatosításában segédkeztek.*
11. *Elbagyták az ország területét, hogy a hitlerizmus vagy fasizmus szolgálatába álljanak és támadják az országot szóban és írásban.*
12. *Erőszakkal rekviráltak javakat a hadműveleti területen.*

²⁴ „A román kormány kötelezi magát, hogy együttműködik a Szövetséges Bizottsággal a háborús bűnökkel vádolt személyek letartóztatásában és elítélésében”. Ciucă, 1995: 22–23.

13. Részt vettek gettók, internáló táborok vagy deportálások megszervezésében, melyeknek célja politikai vagy faji alapú üldöztetés volt.

14. Részt vettek igazságtalan és hitlerista, legionárius vagy faji alapú törvények létrehozásában vagy ezek szándékos végrehajtásában.

15. A hitlerizmus vagy fasizmus szolgálatába álltak és szabad akaratukból részt vettek az ország gazdaságának kiszolgáltatásában a román nép érdekeit sértve.

Halálbüntetéssel voltak sújthatók, akiket a bíróság az első tíz pont valamelyikében talált vétkesnek, enyhébb esetekben pedig az életfogytiglani börtön vagy kényszermunkát szabhattak ki. Háromtól húsz évig terjedő börtönbüntetéssel, öttől huszonöt évig terjedő kényszermunkával, vagy akár életfogytiglani börtön- vagy kényszermunkabüntetéssel voltak sújthatók azok, akiket a többi bűncselekményben találtak vétkesnek. A törvény külön megszabta, hogy ugyanazon büntetések vonatkoznak a felbujtókra és bűnrészesekre, mint a tulajdonképpeni tettesekre.²⁵

Az 1945/312-es törvény sajátossága volt, hogy a népbíróság elé utalt ügyekben felülírta a büntető törvénykönyvet, mely a gyakorlatban azt is jelentette, hogy egyes bűncselekmények esetében súlyosabb ítéletet lehetett kimondani. Ezek a bűncselekmények ráadásul nem évültek el. Az elmarasztaló ítéletek mellett minden esetben kimondták a teljes vagyonek Kobzást (*confiscarea averii*) – mely az észak-erdélyi elítéltek közvetlen családtagjainak 1940. szeptember 1. után szerzett vagyonát is érintette – és meghatározott időre megfosztották a politikai jogok gyakorlásától (*degradare civică*).

A népbíróságot Bukarest székhellyel állították fel, de a törvény értelmében az igazságügyminiszter szervezhetett további népbírósági tanácsokat ítéltáblai székhelyeken is.²⁶ Lucrețiu Pătrășcanu igazságügyminiszter azonban kizárólag egy kolozsvári kihelyezett tanács létrejöttéhez járult hozzá, melynek alárendelte az eredetileg marosvásárhelyi, nagyváradi, brassói, nagyszebeni, és temesvári ítéltáblák hatáskörébe tartozó ügyeket is. Az igazságügyminiszter rendeletének értelmében 1945. július 20-án kezdődött el a kolozsvári népbíróság intézményi struktúrájának kiépítése, melyet Avram Bunaciu igazságügyi államtitkár felügyelt.²⁷

²⁵ 1945/312. sz. törvényrendelet.

²⁶ Uo. 1945-ben Romániában összesen 11 ítéltábla volt. Ebből a fent említett hat helyezkedett el Erdélyben, míg további öt (Bukarest, Craiova, Constanța, Galați és Iași) a Regátban.

²⁷ 2514. sz. rendelet, 1945. június 20. Mocanu, 2005: 43.

A bíróság előtt a vádat a közvádlok képviselték, s ők irányították a nyomozati munkát is a helyi rendőri szervek közreműködésével. A közvádlok szintén az igazságügyminiszter személyes kinevezése révén töltötték be tisztségüket. A népbírói rendelet visszássága, hogy a nyomozati munkában és az ítékezésben betöltött kiemelten fontos szerepük ellenére nem volt kötelező jogi végzettséggel rendelkezniük.²⁸ Ennek ellenére – mint később visszatérek rá – a kolozsvári népbírói felállításával megbízott Avram Bunaciu igazságügyi államtitkár a népbírói tanács közvádlo testületét jórészt szakképzett, korábban is praktizáló jogászokból állította össze, akik azonban nem voltak pártfüggetlenek, és jórészt a kommunista párthoz kötődtek.

A közvádlok tevékenysége és az általuk irányított nyomozati munka a népbírói törvényrendelet értelmében a Minisztertanács (*Consiliu de Miniștri*) teljeskörű felügyeletével zajlott. A Minisztertanács dönthetett az egyes vádlottak szabadlábra helyezésének ügyében, de különösen fontos, hogy az egyes perek vádiratait a bírósági eljárás megkezdése előtt szintén a testületnek kellett jóváhagyásra előterjeszteni.²⁹ Ez a tendencia már súlyosan sértette a hatalmi ágak szétválasztásának elvét és mintegy megalapozójává vált a későbbi pártállami igazságszolgáltatási modellnek.³⁰

A népbírói ítélezést nyomozati munka előzte meg, melyet személyesen Avram Bunaciu koordinált. Ez az 1945 júniusa és szeptembere közötti időszak a helyszíni szemléket, a népbírói feljelentések feldolgozását és az ügyek kivizsgálását foglalta magában. A közvádlok a helyszíni szemléket előbb Erdély középső zónáiban – kiemelten Kolozsvár környékén és a Szilágyságban – kezdték meg, majd a bihari és szatmári területeken folytatták, és a Székelyföldön fejezték be.³¹ Az egyes ügyek elbírálásánál a közvádlo lényegesen nagy mozgástérrel rendelkezett, amennyiben utasíthatta a rendőrséget a vádlottak internálására vagy akár eltilthatta őket foglalkozásuktól.³²

A közvádlok névsorát 1945. június 25-én állította össze Bunaciu, aki egyben a főközvádlo szerepét is betöltötte (az *acuzator public*, közvádloi tisztség a magyar népbírói

²⁸ A törvényrendelet szövege. A legkérőbb példa Dumitru Săracu esete, aki egy bukaresti étterem pincéréként vált a bukaresti népbírói és az Antonescu-per egyik közvádlojává (Ciucă, 1995. 32.).

²⁹ Uo.

³⁰ Focșeneanu, 1998: 34.

³¹ Olosz, 2014: 71.

³² SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 6/1945. Grigore Râpeanu közvádlo kabinetjének 1945-re vonatkozó iratai.

intézményrendszer népbüvészenek felel meg). Bunaciu öt közvádloi hivatalt állított fel.³³ A népbíróági perek alatt a közvádlok személyi állománya részben kicserélődött, és látványos tendenciánk tűnik a helyi közvádloi testület „feltöltése” Bukarestből érkező személyekkel. Emellett a perek során a főközvádloi tisztséget végig egy bukaresti ügyész töltötte be Petre Grozdea személyében – aki az időközben a fővárosba visszatért Bunaciu helyettesítette.³⁴ Mindez a romániai népbíróági ítélezés nagyfokú centralizáltságát mutatja.

A romániai népbíróági rendszer – mint a régió többi népbíróága is – laikus, politikai alapon szerveződő bíraskodásra épült. Ez a helyi gyakorlatban azt jelentette, hogy a népbíróági ítélezést két, az igazságügyminiszter által kinevezett szakképzett bíró irányította (egyikük volt a bíróság elnöke, míg az ő helyettese volt a „népi ülnök” – *asesor popular*), a népbíróági tanács további hét tagja pedig az Országos Demokrata Arcvonalhoz³⁵ csatlakozott politikai csoportosulások által delegált laikus tagok közül került ki. Ez a gyakorlat biztosította a Román Kommunista Párt és szatellitpártjainak teljeskörű befolyását a bírósági ítélezésre, és visszaélésekre teremtett lehetőséget a politikai ellenfelek, a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt ellen, melyeket teljességgel kizártak ebből a folyamatból.³⁶

³³ Memoriul magistratului Alexandru Bohățel, acuzator public la Tribunalul Poporului din Cluj, adresată ministerului justiției Pătrășcanu [Alexandru Bohățel magisztrátus, a kolozsvári népbíróóság közvádlojának memorandumja Pătrășcanu igazságügyminiszternek]. Mocanu, 2005: 21–27. A közvádlok többségében praktizáló jogászok voltak, bár az intézmény átpolitizáltságát mutatja, hogy mindannyian az RKP tagjai közül kerültek ki. Az első közvádloi kar tagjai Alexandru Bohățel, Ghiran Morariu, Grigore Râpeanu, Paul-Pollák Endre és Bányai László (az egyetlen jogi végzettséggel nem rendelkező közvádlo) voltak. Bohățelt még az 1945-ös év folyamán elbocsátották, helyére Simion Popot delegálták, míg később a bukaresti központból érkezett a kolozsvári népbíróósághoz Mírcea Lăpădateșcu.

³⁴ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 21/1946, 1. Az első per vádirata.

³⁵ Románul Frontul Democrației Populare, baloldali pártszövetség, melyet Észak-Erdélyben már a kezdetektől a Román Kommunista Párt és szatellitpártjai domináltak. 1944. október 18-án a Magyar Népi Szövetség is bejelentette csatlakozását a formációhoz egy Temesváron megtartott intézőbizottsági ülés alkalmával (*Világosság*, 1944. október 19.).

³⁶ A törvény szövege. A kolozsvári népbíróóság elnöke Nicolae Matei, a helyi táblabíróóság elnöke, helyettese Alexandru Hărăguș volt. A bírósági tanács tagjai az első perekben Belovay István az RKP, Szatmári Sándor a Szociáldemokrata Párt, Bojan Pavel és Meseșan Augustin az Ekésfront, Dan Gheorghe az Országos Szakszervezeti Tanács (melynek elnöke már ekkor a szintén kommunista Gheorghe Apostol volt), Albu Vasile a Nemzeti Liberális Gheorghe Tătărescu vezette disszidens frakciója és Ioan Nicu a Nemzeti Néppárt részéről voltak. 1946. április 29-től Szatmári Sándort Gligorin Alexandruval, míg Albu Vasilet Victor Taflannal helyettesítették (MNL OL, Küm. Tük, XIX-j-1-k, 46. tétel, 10. doboz, 1065/1946. Gyárfás László beszámolója a Külügyminisztérium Sajtóosztályának, 1946. április 30.).

IV. A csoportos perek

Az 1946. március 9. és június 28. közötti időszakban a népbírósi tanács kilenc csoportos pert³⁷ tárgyalt le, összesen 546 vádlott ügyét bírálva el. Ebből 13 személy ügyét elkülönítették, 31 főt felmentettek és 502 személy ellen született elmarasztaló ítélet. Kiemelendő azonban, hogy 386 főt távollétében, míg csak 160 vádlottat ítétek el jelenlétében. 106 vádlottat ítétek halálra (közülük egy személyt jelenlétében, nemzetiségi összetétel szerint 101 halálraítélt magyar, 3 fő német és 2 fő román volt), míg 169 vádlott ellen hoztak életfogytiglani kényszermunkára vagy börtönre szóló ítéletet (ebből 15 fő állt a bíróság előtt).³⁸

A romániai népbírósi intézményrendszer létrejötte és tevékenysége nem volt az ország kizárólagos belügye. Bár a kolozsvári népbíróság esetében nem találtam arra vonatkozó adatot, hogy a helyi SZEB kiemelt figyelemmel kísérte volna a népbírászkodás alakulását, a vádiratok megszővegezése, a vádlottak listáinak összeállítása és a bírósági ügyek ún. csoportos, tematikus perekbe rendezése felveti annak lehetőségét, hogy a népbíróság tevékenysége részben a párizsi béketárgyalásokra szolt.³⁹

Az ítékezés elsődleges célja a Horthy-rendszer elmarasztalása volt, míg a háború alatti Antonescu-éra nemzetiségpolitikáját már-már pozitív színben tüntették fel. Ezt az is alátámasztja, hogy a bíróság elé egyáltalán nem kerültek Dél-Erdélyben elkövetett zsidó- vagy magyarellenes ügyek. A két rendszer kontrasztba állítására kitűnő példa, hogy a kolozsvári népbíróság a Horthy-rendszert „kezdetektől fasisztának” titulálta,⁴⁰ míg az Antonescu-rendszer esetében ez az értékítélet nem jelent meg. Az Antonescu-per vádirata szerint az Antonescu-rendszer csak „kiszolgálta” a hitleri Németországot,⁴¹ ennek függvényében értelmezhető az a jelenség is, hogy a bukaresti népbíróság előtt a Szovjetunió ellen elkövetett bűncselekmények domináltak,⁴² a romániai zsidóság ellen elkövetett tömeggyilkosságok csak másodlagos

³⁷ A csoportos per kifejezést az erdélyi magyar sajtó kezdte el használni a népbírósi perekre. A bíróság maga csak a *lot* kifejezést használta, mely csoportot jelent (Például: az első csoport pere eredetiben *procesul lotului 1.*).

³⁸ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946. A bíróság vádiratai és ítéletei.

³⁹ Ennek bizonyításához fontos lenne annak tisztázása, hogy a romániai SZEB milyen információkkal rendelkezett a kolozsvári népbírósi ítékezésről, illetve a béketárgyalásokon egyáltalán napirendre kerültek-e az 1940–1944 közötti időszakban elkövetett bűncselekmények.

⁴⁰ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 21. Az első per vádirata.

⁴¹ Vádirat Antonescu és társai ellen. Ciucă, 1995: 36.

⁴² 1947. március 27-én az RKP Központi Bizottsága értekezletet tartott a népbíróságok tevékenységének értékelésére, ahol kemény kritika érte a közvádlokat az enyhe ítéletek miatt. Érdekes adalék, hogy Alexandru Drăghici közvádlo (később Állambiztonsági Miniszter, azaz a Securitate feje) a szovjetek érdektelenségével magyarázza a kevés lefolytatott pert. Konkrét példákat hoz fel arra vonatkozóan, hogy a szovjetek több esetben

fontosságúak voltak. A „Horthy-fasizmus” fogalma a romániai pártállami történetírásnak közkedvelt elemévé vált a későbbiekben, mely még napjainkban is tartja magát.⁴³

Az 1940–1944 közötti magyar államigazgatás elmarasztalásának szándékát mutatják az ítéletek. Egyrészt a magyar állami hivatalnokok és az erőszakszervek tagjai 65 százalékosan felülreprezentáltak, másrészt az ítéletek elemzésekor szembetűnő, hogy adott esetben súlyosabb ítélettel szankcionálták a jelzett kategóriához tartozó vádlottak cselekedeteit. Amennyiben olyan helyi lakos került a bíróság elé, aki nem töltött be hivatalos állami funkciót a jelzett időszakban, a bíróság több esetben bizonyíthatóan elfogulatlanul járt el a vádlott ügyének vizsgálata során.

Ezzel ellentétes tendencia ugyanakkor, hogy amennyiben egy vádlott a háború alatt fontos politikai-adminisztratív funkciót töltött be, a bíróság a felmentő bizonyítékok túlsúlya ellenére sem mondta ki a vádlott felmentését. Kitűnő példa erre dr. Inczedy-Joksmann Ödön, Kolozs vármegye főispánjának ügye. Inczedy-Joksmann megmaradt tisztségében a német megszállást követően is, így a bíróság a vármegyei zsidóság gettósításának megszervezésében való részvétellel vádolta meg. A per során azonban legkevesebb tizennégy holokauszt-túlélő vallotta, hogy őket személyesen Inczedy-Joksmann mentett meg a deportálástól és szervezte meg menekülésüket a Feleki-tetőn keresztül Romániába.⁴⁴ Ennek ellenére a bíróság nem mentette fel, hanem ügyét május 31-én elkülönítette, arra hivatkozva, hogy „nem sikerült kideríteni a vádlott bűnösségére vonatkozó valós tényállást”.⁴⁵

Hasonlóan ellentmondásos dr. Májay Ferenc, elleni per is. Marosvásárhely volt polgármesterét a helyi gettó megszervezésében való közreműködésért 10 év kényszermunkára ítélték. Az ítéletet követően a Magyar Igazságügyminisztérium nyomozást rendelt el a volt polgármester bűnösségének alátámasztására, ennek során derült fény – legalábbis a jelentés szerint –, hogy Májay kifejezetten szabotálta az intézkedések végrehajtását, ami miatt 1944. július 1-jén nyugdíjazták is.⁴⁶ Az mindenesetre Májay „tisztá lelkiismeretére” utal, hogy 1945.

megtagadták bizonyítékok szolgáltatását egyes háborús bűnösök ellen (ANIC, Fondul C.C. al PCR: Cancelarie. Dos.13/1947, 1–5. Az RKP KB 1947. március 27-i ülésének jegyzőkönyve).

⁴³ Néhány példa a teljesség igénye nélkül: Bolovan–Bolovan: 2000; Chira, 1995; Constantiniu–Dușu, 1999. A korszakra vonatkozó román történetírásról lásd Sárándi, 2006: 131–137.

⁴⁴ *Igazság*, 1946. május 16–28. közötti lapszámok.

⁴⁵ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 220. Vádirat a 8. csoport perében.

⁴⁶ MNL OL, Küm-Tük, XIX-j-1-k, 239. tétel, 50. doboz. 59.382/1949. Dr. Májay Ferenc kegyelmi ügye, 1949. július 31.

március 18-án önként utazott vissza Marosvásárhelyre otthagytott ingóságaiért, ekkor vette őrizetbe a román rendőrség.⁴⁷

Az alábbiakban az egyes csoportos perek teljes vádlottlistáját és az ítélezés során vizsgált bűncselekményeket közlöm. A listákhoz kapcsolódó leírásban – amennyiben a részleteket tudom – utalok a bíróság előtt felmerült egyes vitás kérdésekre is.

1. *Az észak-erdélyi románellenes tömeggyilkosságok pere*

Az első eljárást 1946. március 9–12. között folytatta le a bíróság és március 13-án hirdettek ítéletet. A vádlottakat a II. bécsi döntést követő magyar bevonulás alatti atrocitásokért vonták felelősségre.⁴⁸ A közzételt kabinetek által összeállított táblázat szerint 1940 őszén 16 településen történtek atrocitások román polgári lakosokkal szemben, több település esetében azonban nem részletezték sem a sértettek számát, sem az esetleges halálos áldozatokat.⁴⁹ A per során kilenc bűntény elkövetőit helyezték vád alá, később a 9. csoport perében egy újabb gyilkosságot is szankcionáltak. A román oldal összesen 919 főben határozta meg a magyar bevonulás halálos áldozatainak számát, a népbírósági iratok alapján egy ennél kisebb számot, 312 főt lehet név szerint azonosítani.⁵⁰ Az atrocitások közül kiemelkedett az áldozatok számát tekintve az ördögkúti és az ippi tömeggyilkosság.⁵¹ Az előbbi esetében a népbíróság 68, az utóbbi esetben 157 áldozatot sorol fel név szerint.⁵² Érdemes kiemelni, hogy a népbíróság ítélethozatalát követően a későbbiekben polgári bíróságok is hoztak ítéleteket az 1940 őszi atrocitások ügyében (ezeknek iratanyaga azonban még jórészt feldolgozatlan), így polgári bíróság hozott ítéletet Ilie Tepeş gyergyótölgyesi erdész ditrói illetékességű gyilkosainak ügyében is.⁵³

⁴⁷ Uo. Dr. Májay Ferenc volt marosvásárhelyi polgármester ügye, 1948. február 5.

⁴⁸ *Világosság*, 1946. március 10–14. közti lapszámok.

⁴⁹ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 21/1946. Táblázat az 1940 őszén elkövetett atrocitásokról.

⁵⁰ Közülük 16 személy zsidó és egy személy magyar volt.

⁵¹ Illésfalvi, 2004; Illésfalvi, 2005; Réti, 1991. A román nyelvű szakirodalom terén lásd: Turlea, 1996; Lechinţan, 1993.

⁵² SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 1-33. Az első per vádirata.

⁵³ MNL OL, XIX-j-1-k, 239. tétel, 50. doboz. 1408/1952. Szóbeli jegyzék. A Román Nagykövetség átírta a Magyar Igazságügyminisztériumnak. 1952. szeptember 8. Az irat csak a vádlottak neveit, személyi adatait és a kiadatásra vonatkozó kérelmet tartalmazza. A konkrét ügyet György Ignác gyergyóditrói lakos segítségével azonosítottam be.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
Szilágynagyfalu (1940.09.08.)	11	1940. szeptember 8-án 11 kozmaalmási román lakos Csucsáról hazafele tartott, amikor magyar honvédek feltartóztatták szekereiket. A katonák két nőt elengedtek, majd a kilenc férfit a közeli Berettyó partjára vitték, ahol a fűzesben agyonlőtték őket. Két helybéli lakos a nőket ismét elfogta és visszavitte a helyszínre. A honvédek őket is kivégezték. ⁵⁴	0	4 (1 halálos ítélet)	1
Zilah (1940.09.09.)	5	A városba bevonuló magyar honvédek tisztázatlan körülmények között meggyilkoltak öt helyi román lakost. A felbujtással megvádolt helyi személyt azonban a bíróság felmentette, mert egyértelmű bizonyítást nyert, hogy a mészárlás idején otthon tartózkodott és a katonákkal nem állt kapcsolatban. ⁵⁵	0	1	1
Ördögkút (1940.09.09.)	67	Az ördögkúti mészárlás körülményei napjainkig vita tárgyát képezik. A román történetírás – akárcsak a népbíróság	8 (8 halálos ítélet)	7 (1 halálos ítélet)	2

⁵⁴ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 8–10. Az első per vádirata.

⁵⁵ Uo. 10.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
		<p>vádirata – a helyi földbirtokos, báró Bay Ferenc felelősségét emeli ki, aki – a vád szerint – felbujtotta a bevonuló 22. debreceni gyalogezred parancsnokát, Ákosy Károlyt a helyi román lakosság lemészárlására. Ákosy később a M. kir. Honvédség vizsgálóbizottságának azt nyilatkozta, hogy az ortodox templom tornyából és a falu szélső házaiból lövések érték a honvédeket.⁵⁶ Kádár Gyula (ekkor vezérkari százados) visszaemlékezése szerint egy félreértés nyomán keletkezett pánik a katonák körében és ez vezetett a fegyverhasználathoz.⁵⁷ A fegyverhasználat súlyosságát mutatja, hogy nehézfegyverekkel is lötték a falu egyes házait, majd a vérengzést követően több tucat helyi román lakost (a vádirat szerint mintegy 200-at) tereltek össze és akartak kivégezni Ákosy parancsára. A tömeggyilkosság</p>			

⁵⁶ Ezt a verziót a magyar történészek is általában elfogadják. Erre vonatkozóan lásd: Illésfalvi, 2004: 58–77; Ablonczy, 2015: 61–62.

⁵⁷ Kádár, 1978: 354-355. Fontos kiemelni, hogy Kádár nem tartózkodott a helyszínen az eset megtörténtekor.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
		folytatását a helyszínre érkező Bakay Szilárd vezérőrnagy akadályozta meg. ⁵⁸			
Bánffyhunyard (1940.09.10.)	2	A magyar bevonulást ünneplő tömeg megverte Negru Iosif helyi lakost és a fiát, majd elfogták a magyarellenesnek tartott Aurel Munteanu ortodox esperest és Nicula Gheorghe rendőrt. A város mellett (az Akácos nevű helyen) mindkettejüket agyonverték, majd elföldelték. ⁵⁹	1 ⁶⁰	16 (4 halálos ítélet)	- (1 személy ügyét elkülönítették)
Ipp (1940.09.13-14.)	157	Magyar jelentések szerint Szilágy megye északnyugati részén magyar katonai alakulatokat több támadás is ért román fegyveresek részéről. Ezeknek a – vélt vagy valós – csoportoknak a felszámolására egy karhatalmi századot vezényeltek a térségbe Bedő Zsolt hadnagy ⁶¹ parancsnoksága alatt. Az alakulat	1 (1 halálos ítélet)	15	2

⁵⁸ Kádár, 1978: 355. Vasile Mărcuș jegyző (aki maga is a kivégzendők között volt teljes családjával) tanúvallomása szerint Bakay (akit ő nem azonosít név szerint) a következő szavakat intézte Ákosyhoz: „Hogyan tudták ezek az öregek, nők és karonülő gyermekek megtámadni a magyar honvédséget? Szégyelljétek magatokat azért, amit tettetek! Ez a tett súlyos szégyenfoltot fog jelenteni hadseregünk becsületén!” SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 13. Az első per vádirata. Bakay később, 1942–1943 között a Keleti Megszálló Csoport parancsnoki tisztségét látta el, amiért a háború után egy szovjet hadbíróóság halálra ítélte és kivégezték. 1992-ben a szovjet katonai ügyészség rehabilitálta.

⁵⁹ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos.22/1946, 15–17; *Igazság*, 1946. március 12.

⁶⁰ Csendőrtiszt.

⁶¹ Illésfalvi, 2005: 98. A népbíróóság tévesen Vasváry Zoltán ezredes, a szilágynagyfalvi helyőrség parancsnokát ítélte halálra távollétében (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 18. Az első per ítélete). Bedő Zsolt neve fel sem merült a bíróság előtt.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
		szeptember 13-án átfésülte Ippet és 18 személyt letartóztattak, akik közül 16-ot még aznap agyonlőttek (a hivatalos jelentés szerint szökni próbáltak). A tulajdonképpeni vérengzés éjjel vette kezdetét. Bedő Zsolt jelentése szerint a helyi iskola épületében elszállásolt honvédekre golyószóróval lőttek az utcáról és az ezt követő válaszcsapásban több fegyverest sikerült semlegesíteni. A helyi lakosok (köztük magyarok is) tanúvallomása szerint azonban helyi magyar lakosok segítségével kutatták fel a románok házait és a helyszínen hajtottak végre kivégzéseket. ⁶²			
Márkaszék, Szilágycseres, Kémer, Alsókaznacs, Halmosd, Gyümölcsénes (1940.09.14–18.)	51	Az ippi vérengzést végrehajtó karhatalmi század a környező településeket is átfésülve további 51 személyt végzett ki. Az áldozatok közül 8 személy zsidó volt és 3 szlovák, a többiek románok. A népbíróság a gyilkosságokért a szilágsomlyói járás katonai parancsnokát, Lehotzky Károlyt	1 (1 halálos ítélet)	-	-

⁶² SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos.22/1946, 17–20. Az első per ítélete.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
		tette felelőssé, távollétében halálra ítélve, de Bedő Zsolt neve továbbra sem bukkan fel a periratokban. ⁶³			
Biharszentjános (1940.09.17.)	2	Szeptember 17-én éjszaka egy helyi földműves, Szőke Sándor felbujtására Tarcsányi Tibor őrmester meggyilkolta Tipănuș Gheorghe és Petru helyi lakosokat, ifj. Tipănuș Gheorghet pedig súlyosan megsebesítette. ⁶⁴	1 (1 halálos ítélet)	1 (1 halálos ítélet)	-
Vasasszentgotthárd (1940.09.22.)	4	Magyar katonák letartóztattak négy román és két zsidó helyi lakost. A románokat magyarellenességgel, a zsidókat kommunista tevékenységgel vádolták meg. A vallatás után két románt szabadon engedtek, majd a másik négy személyt Cegére kísérték, ahol szeptember 22-én hajnalban agyonlőtték őket. A hivatalos jelentés szerint erre azért került sor, mert szökni próbáltak. ⁶⁵	2 (2 halálos ítélet)	2 (2 halálos ítélet)	-
Omboztelke (1940.09.23.)	11	Csordás Gergely hadnagy, a faluban állomásozó magyar csapatok parancsnoka	1 (1 halálos ítélet)	3 (2 halálos ítélet)	1

⁶³ Uo. 20–23.⁶⁴ Uo. 23.⁶⁵ Uo. 23–24.

Helyszín és időpont	Áldozatok száma	Az elkövetett atrocitások	Katonai vádlottak	Civil vádlottak	Felmentve
		elrendelte Ioan Bujor ortodox pópa és teljes háza népének kivégzését. Az áldozatok közt volt a pópa magyar szolgálólánya, Juhász Sarolta is. ⁶⁶			
Pusztarajtoc ⁶⁷ (1940.09.14.)	2	Csendőrök a településen elfogták az ippi román tanítót és feleségét, akik a korábbi atrocitást követően menekültek el. Tóth főtörzsőrmester elrendelte a foglyok Vármezőre kísérését, de a két személyt a kísérő csendőrök Szilágybagya és Felsőegregy között az út mellett agyonlőtték. ⁶⁸	3 ⁶⁹	-	-

A vádirat az 1940 őszi atrocitásokat központilag, Budapestről meghatározott folyamatként értelmezte és kihangsúlyozta ezek népiirtó jellegét:

„A Horthy-rezsim célja volt, (...) hogy megsemmisítse a Hitlertől és Mussolinótól ajándékba kapott tartomány őshonos lakosságát, hogy a lakosság elhagyja tűzbelyeit, a magyar lakosság pedig többségivé váljon Erdélyben”.⁷⁰

Ez a megközelítési mód a mai napig dominálja a román történetírást, a korszakkal foglalkozó történészek egy jelentős része szisztematikus terrorként kezeli az 1940 őszen lezajlott

⁶⁶ Uo. 24–25.

⁶⁷ A 9. csoport perében tárgyalták az ügyet.

⁶⁸ Uo. 17–18.

⁶⁹ Csendőrök.

⁷⁰ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 23. Az első per vádirata.

eseményeket.⁷¹ A témával foglalkozó magyar történészek – itt Illésfalvi Pétert emelném ki – kutatásaikban megcáfolják ezt az értelmezési keretet, kimutatva, hogy a felelősség ezekben az ügyekben elsődlegesen a helyi katonai parancsnokokat terheli.⁷² Ugyanakkor az már a magyar állami hatóságok felelőssége, hogy ezeket az ügyeket – bár kivizsgálták – rendszerint jogosnak minősítették a fegyverhasználatot, s nem emeltek vádat.⁷³

Később, a 2. csoport elleni vádirat kiemeli, hogy a berendezkedő magyar államigazgatás (ekkor még a katonai közigazgatás) a helyi román lakosság üldözését Teleki Pál konkrét utasítására kezdte meg.⁷⁴ L. Balogh Béni ugyanakkor forrásokkal támasztotta alá, hogy Teleki a nemzetiségekkel szembeni toleráns bánásmódra szólította fel a bevonuló katonai egységek parancsnokait.⁷⁵ Így az 1940 őszén elkövetett románellenes atrocitások nem tekinthetőek egy felülről, kormányzati szinten elrendelt folyamatnak.

A népbíróság – távollétükben – halálra ítélte a gyilkosságokban felelős katonatisztekot, majd 1946. március 13-án 15 helyi földművest ítéltek el az ippi és 4 helyi lakost (egy főt távollétében) az ördögkúti vérengzésben játszott állítólagos szerepéért. Az ördögkúti vádlottak elleni vádak argumentációit vizsgálva megállapítható, hogy a bíróság csak a távollévő Bay Ferenc földbirtokos ellen tudott komoly vádakot felhozni, melyek önmagukban nem bizonyították a vádlott bűnösségét.⁷⁶ A másik három vádlott bűnrészességének bizonyítására jóval kevesebb hangsúlyt fektettek. Titkos Józsefet például az alapján ítélték 15 évi kényszermunkára, hogy közvetlenül az atrocitást megelőzően az egyik áldozat házában látták.⁷⁷

Hasonlóan problémásnak tekinthetőek az ippi vérengzésben hozott ítéletek. Bár a 15 helybéli földművest arra hivatkozva ítélték el többévi kényszermunkára, hogy a vegyes lakosságú faluban⁷⁸ a honvédek az ő útmutatásukra keresték meg a románok házait és mészárolták le a

⁷¹ Sárándi, 2006: 131.

⁷² Illésfalvi–Szabó–Számvéber, 2005: 21–24.

⁷³ Illésfalvi, 2005: 93–105. A magyar vizsgálóbizottság mindkét esetben elfogadta a felelős katonai parancsnokok védekezését, mely szerint ellenséges támadásra válaszolva intézkedtek, és az ügyet vádemelés nélkül lezárták.

⁷⁴ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 60. A második csoport perének vádirata.

⁷⁵ L. Balogh, 2013: 76.

⁷⁶ A vád szerint Bay Ferenc felbújtói bűnössége abból tűnt ki, hogy az atrocitást megelőzően Zilahra utazott a bevonuló magyar honvédek fogadására, itt találkozott a későbbi ördögkúti mészárlásban vétkes Ákosy Károly (a vádiratban *Ákosy*) ezredessel, a debreceni 22. gyalogezred parancsnokával. A zilahi bevonulás után Ákosy egysége – a kijelölt vonulási útvonal megkerülésével – Ördögkútra érkezett, ahonnan a fegyverhasználat megtörténte után visszatért az eredeti útvonalra (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 14–15. Az első per vádirata). Bár ez a tény önmagában nem bizonyítja Bay bűnösségét, az kérdéses, hogy a honvédek miért vonultak be – nehézfegyverzet fedezékében – a Zilah környéki zsákfaluba.

⁷⁷ Uo. 15.

⁷⁸ Az 1930-ban 2014 fő által lakott településen a lakosság 19,8%-a volt román nemzetiségű.

bent lévőket, nem vették figyelembe, hogy a vádlottak tanúkkal tudták igazolni: fegyveres kényszer hatására cselekedtek.⁷⁹

A perben védőügyvédként szereplő Váczy Kálmán szerint az ippi román lakosság is elégedetlenségének adott hangot az ítélet kapcsán, arra hivatkozva, hogy nem a tényleges bűnösöket ítélték el. Mikor 1948-ban az első csoportos per egyes elítélteinek ügyében perújrafelvételt kezdeményeztek, Grigore Scurtu ippi polgármester tanúsította, hogy az egyik elítélt, Csepei Zsigmond sosem tanúsított románellenes magatartást.⁸⁰

Az eljárás során összesen 62 (mind magyar nemzetiségű) vádlott felett mondtak ítéletet. 37 vádlott felett távollétében ítéleztek, 25-en ültek a vádlottak padján. A népbíróság 23 főt ítélt halálra (mind távollétükben), 7 főt életfogytiglani kényszermunkára (ebből 4-et jelenlétében), 24 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára (ebből 15 főt jelenlétében). 7 fő ügye felmentéssel zárult. Egy vádlott ügyét pedig az ügyész kérésére még a per során elkülönítették.

Vádlott neve	Ítélet	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Foglalkozása	Születési hely ⁸¹
gr. Wass Albert ⁸²	halál	távollévő	földbirtokos	Vásaszút
gr. Wass Endre ⁸³	halál	távollévő	földbirtokos	Vasasszentgotthárd
Lehotzky Károly	halál	távollévő	alezredes (szilágysomlyói járási k.p.)	n.a.
Ákosy Károly ⁸⁴	halál	távollévő	ezredes.	Miskolc
Mocsáry ?	halál	távollévő	alhadnagy	n.a.
Koltay ?	halál	távollévő	alhadnagy	n.a.
Szabó Zoltán	halál	távollévő	csendőr alhadnagy	n.a.
Polgár ?	halál	távollévő	törzsőrmester	n.a.
Grupa Sándor	halál	távollévő	zászlós	n.a.
Bagi Mihály	halál	távollévő	őrmester	n.a.
Pócs János	halál	távollévő	csendőr	Bánffyhunyard
Lovász ?	halál	távollévő	alezredes (Zilahi járás k. p.) ⁸⁵	n.a.
Vasváry Zoltán	halál	távollévő	ezredes.	n.a.

⁷⁹ Benkő, 2004.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Amennyiben ismert.

⁸² A háború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

⁸³ A háború után az NSZK-ban telepedett le.

⁸⁴ 1942-ben belehalt a harctéren szerzett sérüléseibe a kijevei katonai kórházban, így az ítélet ellene már posztumusz született (a kolozsvári népbíróságnak erről nem volt információja).

⁸⁵ k. p. = katonai parancsnok.

Vádlott neve	Ítélet	Távollé- vagy jelenlévő vádlott	Foglalkozása	Születési hely ⁸¹
Tarcsányi Tibor	halál	távollévő	hadapród őrmester	n.a.
Szinkovits Zoltán	halál	távollévő	földműves	Szilágynagyfalu
B. Bay Ferenc	halál	távollévő	fölbirtokos	Ördögkút
Budai János	halál	távollévő	földműves	Bánffyhunyard
Gáll Ferenc	halál	távollévő	földműves	Bánffyhunyard
Mihály Sándor	halál	távollévő	földműves	Bánffyhunyard
Szőke Sándor	halál	távollévő	földműves	Biharszentjános
Pakucs ?	halál	távollévő	hadnagy	n.a.
Csordás Gergely	halál	távollévő	hadnagy	n.a.
Gruppa Antal	halál	távollévő	szakaszvezető	n.a.
Kovács Ferenc	életfogytigliani k. ⁸⁶	távollévő	földműves	Bánffyhunyard
Szekeres János	életfogytigliani k.	távollévő	földműves	Magyarbikal
Ercsei Ferenc	életfogytigliani k.	jelenlévő	cipész	Bánffyhunyard
Máthé Ferenc	életfogytigliani k.	jelenlévő	földműves	Bánffyhunyard
Kudar-Balázs János	életfogytigliani k.	jelenlévő	földműves	Magyarbikal
Kovács András	életfogytigliani k.	jelenlévő	földműves	Ketesd
Kozma András	életfogytigliani k.	távollévő	földműves	Magyarbikal
Sütő János	25 év kényszermunka	távollévő	földműves	Ördögkút
Csepei Ferenc	25 év kényszermunka	távollévő	földműves	Ipp
Béres K. László	25 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Fekete Pál	25 év kényszermunka	távollévő	csendőrnagy (Bánffyhunyard)	n.a.
Ősz Árpád	25 év kényszermunka	jelenlévő	kocsis	Szilágsomlyó
Pincés István	25 év kényszermunka	távollévő	földműves	Ipp
Csepei Zsigmond	20 év kényszermunka	jelenlévő	vasutas	Ipp
Borzási Ferenc	20 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Ifj. Bíró Imre	20 év kényszermunka	távollévő	földműves	Ipp
Béres F. Zsigmond	20 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Kisfalusi Bálint	20 év kényszermunka	távollévő	földműves	Ipp
Soós Mihály	20 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Derzsi Ferenc	15 év kényszermunka	távollévő	cipész	Bánffyhunyard
Bartha András	15 év kényszermunka	távollévő	földműves	Magyarbikal
Varga Sándor	15 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	n.a. (Zilahi lakos)
Bíró Imre	15 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Kisfalusi Sándor	15 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Titkos József	15 év kényszermunka	jelenlévő	polgármester (Ördögkút)	n.a. (zilahi lakos)
Ambrus Ferenc	15 év kényszermunka	távollévő	földműves	Zsobok
Bethlendi Ferenc	15 év kényszermunka	jelenlévő	mészáros	Bánffyhunyard
Kudor István	8 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Bánffyhunyard
Szabó János	8 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Szilágynagyfalu

⁸⁶ k. = kényszermunka

Vádlott neve	Ítélet	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Foglalkozása	Születési hely ⁸¹
Fábián János	5 év kényszermunka	jelenlévő	szűcs	Szilágynagyfalu
Béres Miklós	5 év kényszermunka	jelenlévő	földműves	Ipp
Tötös F. János	felmentették	jelenlévő	földműves	Szilágynagyfalu
Máté Pál	felmentették	távollévő	földműves	Zilah
Fazakas B. Pál	felmentették	jelenlévő	földműves	Ipp
Faragó István	felmentették	távollévő	földbirtokos	Ipp
Palágyi Ferenc	felmentették	jelenlévő	földműves	Kraszna
Szabó Gyula	felmentették	jelenlévő	földműves	Zilah
Kőrösi József	felmentették	jelenlévő	polgármester (Omboztelke)	n.a.
Mátyás János	ügyét elkülönítették	jelenlévő	földműves	Bánffyhunyard

2. A munkaszolgálatos századok parancsnokainak pere

A per 1946. március 21–27 között zajlott a népbíróság előtt, mely március 28-án hirdetett ítéletet.⁸⁷ A bíróság a háború alatt a keleti fronton és a megszállt Szerbia területén⁸⁸ magyar munkaszolgálatos századok⁸⁹ parancsnokai és keretlegényeivel szemben járt el. A vádlottak közül egy fő, Patka János teljesített a háború alatt szolgálatot Cservenkán, a 110/59-es zsidó munkaszolgálatos század keretlegényeként, majd 1944-ben ugyanennél az alakulatnál Magyaróvár környékén. A vádirat szerint Patka és egysége biztosította a kivégzés helyszínét 800 munkaszolgálatos SS általi legyilkolásánál.⁹⁰ A vádlottak közül 1 fő zsidó (egy korábbi munkaszolgálatos), 1 fő német,⁹¹ 22 vádlott magyar nemzetiségű volt.

Ez a per volt az egyetlen, mely elsődlegesen nem az Észak-Erdély területén⁹² elkövetett bűncselekményekre fókuszált, ezzel együtt kérdésessé vált az eljárás lefolytatására való hatásköre, amennyiben a népbíráskodás alapjául szolgáló 1945/312-es törvény az ország határain kívül elkövetett bűncselekmények szankcionálását automatikusan a bukaresti

⁸⁷ *Világosság*, 1946. március 21–29.

⁸⁸ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 40. A második csoport vádirata.

⁸⁹ A következő zsidó munkaszolgálatos századok keretlegényei kerültek bíróság elé: 13/3 (előbb Maroshévíz térségében, majd Kárpátalján tevékenykedett), 110/24 (Szovjetunió), 110/51 nagybányai, 110/37, 10/4 nagybányai, 108/51 máramarosszigeti, 110/59 nagybányai, 110/4 margittai és 110/15 színérváraljai.

⁹⁰ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 40. A cservenkai tömeggyilkosságról lásd: Csapody, 2014. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy Csapody munkájában Patka neve kerül elő.

⁹¹ Ugyanakkor a Magyar Királyi Honvédségben teljesített szolgálatot.

⁹² A vádlottak közül 13 személy teljesített szolgálatot a Szovjetunió területén 1942–1944 között, egy főt Szerbiában, 7 főt a kárpátaljai arcvonalon (az 1944-es év folyamán) és 3 vádlottat Csík megye területén (1944 nyarán) elkövetett bűncselekményekkel vádoltak (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 36–43. A második per vádirata).

népbíróság hatáskörébe utalta. A vád képviselői által szóvá tett ellentmondást végül az igazságügyi miniszter 526. számú rendelete oldotta fel, mely hatáskört biztosított a kolozsvári népbíróság számára a per letárgyalására.⁹³

A vádirat ismételten ideológiai alapokra építkezett, amennyiben az egyes vádlottak ügyének tárgyalása előtt részletesen elemezte a Horthy-rendszer és a náci ideológia felelősségét az erdélyi román és zsidó lakosság elleni atrocitásokban.⁹⁴ A vád állítása szerint a Magyar Királyi Honvédség keretében létrejött munkaszolgálatos századok célja eleve a zsidók fizikai megsemmisítése volt. Ennek alátámasztására a vádirat szerint részletes dokumentáció állt a bíróság rendelkezésére, az élve hazatért munkaszolgálatosok tanúvallomásai mellett fényképek, illetve az egyes vádlottak levelei⁹⁵ is a bíróság rendelkezésére álltak, ezek azonban jelenleg ismeretlen helyen találhatóak. A zsidó munkaszolgálatosokkal való általános bánásmód érzékeltetésére a 110/24 és 110/25-ös munkaszolgálatos századok túlélői idézték Püspöki József ezredes, a szamosújvári sorozóbizottság vezetőjének szavait: „*Vigyétek a zsidókat Oroszországba! Szabaduljatok meg tőlük és gyertek haza.*”⁹⁶ Ugyanakkor érdekes adalék, hogy két vádlottat korábban a honvédség fegyelmi bizottsága is felelősségre vont a munkaszolgálatosok elleni kilengések miatt,⁹⁷ bár a rovásukra hozott ítéletek (10, illetve 6 napi elzárás) nem álltak összhangban a népbíróság vádirata szerint elkövetett bűncselekményeikkel.

A perbe fogott vádlottak által elkövetett bűncselekményeket jobbra súlyos testi sértésként, rasszista alapú törvények gyakorlatba ültetésében való részvételként, gyilkossággként vagy abban való közreműködésként minősítették. A négy halálos ítéletet olyan személyek ellen mondták ki, akik bizonyítottan saját kezűleg is gyilkoltak, az életfogytiglanra ítélt vádlottak munkaszolgálatosok halálát okozó intézkedések meghozatalában vagy végrehajtásában vállaltak szerepet, közvetett módon járulva hozzá azok halálához.

⁹³ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 38. A második per vádirata. Az új szabályozás értelmében azokra a vádlottakra is kiterjedt a törvény hatálya, akik a terhükre rótt bűncselekmények elkövetésének idején Észak- vagy Dél-Erdélyben rendelkeztek állandó lakcímmel.

⁹⁴ Grigore Râpeanu közzvándló vádbeszédében kijelentette, hogy „nem az egyént kell elítélni, hanem a rendszert is”. (*Igazság*, 1946. március 26.)

⁹⁵ A vád idézett a távollévő Turner Adalbert tartalékos főhadnagy édesanyjához címzett leveléből, melyben nevezett arról számol be, hogy „eddig még csak három zsidó halt meg, de remélem karácsonyra már legalább 50-en lesznek”. (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 40. A második per vádirata).

⁹⁶ Uo. 35.

⁹⁷ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 40. Turner Adalbert tartalékos főhadnagy és Gulácsi Mihály a 110/4-es margittai munkaszolgálatos századnál voltak parancsnoki beosztásban. Századukat 1944 tavaszán Csík megyébe rendelték erődítési munkálatokra, a két vádlott itt követte el a terhükre rótt bűncselekményeket. Miután a Vörös Hadsereg elérte a magyar határt, a század éléről leváltották Turner Adalbertet, majd a munkaszolgálatosokat Kolozsvári István hadnagy parancsnoksága alatt a frontra vezényelték (Uo. 40–41.).

A perben összesen 24 fő ellen emeltek vádat, ezúttal csak 7 fő ellen távollétében. A népbíróság összesen 4 főt halálra ítelt (egy főt jelenlétében), 6 főt életfogytiglani kényszermunkára (közülük 3-at távollétében), 9 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára vagy börtönre (1 főt távollétében), 1 főt 3 év börtönre (jelenlétében), 4 fő ügye felmentéssel zárult (csak jelenlévők).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távoll- vagy jelenlévő	Születési hely
Mázló Ferenc ⁹⁸	halál	szakaszvezető	távollévő	n.a. ⁹⁹
Szabó Ferenc ¹⁰⁰	halál	őrvezető	távollévő	Kisgörgény
Papp József	halál	tart. katonatiszt (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Kovács István	halál	tart. katonatiszt, civilben cipész	jelenlévő	Szatmárnémeti
Takács István	életfogytiglani k.	zászlós, civilben tanító	jelenlévő	Zilah
Parák József	életfogytiglani k.	őrvezető, civilben kőfejtő	jelenlévő	Máramarossziget
Patka János	életfogytiglani k.	tart. katona, civilben kereskedő	jelenlévő	Vizesgyán (Nagyvárad lakos)
Kántor János	életfogytiglani k.	tart. hadnagy, civilben tanító	távollévő	Sáromberke
Görbe János	életfogytiglani k.	katona	távollévő	Gyimesbükk
Turner Albert	életfogytiglani k.	tart. főhadnagy, civilben almérnök	távollévő	Munkács
Gulácsi Mihály	25 év kényszermunka	tart. katonatiszt, civilben növénytermesztő	jelenlévő	Csokaly (székelyhídi lakos)
Kaposi István	15 év kényszermunka	tart. katonatiszt, civilben gépvezető	jelenlévő	Szatmárnémeti
Gombos József	15 év kényszermunka	tart. katonatiszt, civilben fodrász	jelenlévő	Királydaróc

⁹⁸ 1946-ban a budapesti népbíróság halálra ítelt egy Mázló Ferencet, akit később ki is végeztek. Kérdéses a két személy azonossága. Peranyaga: BFL, XXV.2.b. 9196/1945.

⁹⁹ A népbíróság ítélete szerint „Bihar megye magyarországi oldaláról” származott, de a helységet nem pontosították (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 44.). Amennyiben azonos a Magyarországon kivégzett személlyel, születési helye Létavértes. Horváth, 1995: 91.

¹⁰⁰ 1946-ban a budapesti népbíróság halálra ítélte és kivégezték (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 239. tétel, 49. doboz, 01785/1951. Román háborús bűnösök kiadása. Igazságügyminisztérium, Ügykezelési csoport. 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő	Születési hely
Kiss Pál	15 év kényszermunka	tart. főhadnagy, civilben tanító	jelenlévő	Bátfa ¹⁰¹ (szatmárnémeti lakos)
Steinbach József	10 év börtön	tart. katonatiszt, civilben cipész	jelenlévő	Sátoraljaújhely (kolozsvári lakos)
Bolyák József	10 év börtön	tart. katonatiszt, civilben kőműves	jelenlévő	Bihardiószeg
Friedrich Károly	5 év börtön	tart. százados, civilben mérnök	jelenlévő	Ptuj ¹⁰² (kolozsvári lakos)
Márk István	5 év börtön	tart. őrmester, civilben gyógyszerész	jelenlévő	Kolozsvár
Kovács István	5 év börtön	főhadnagy	távollévő	n.a. (volt kolozsvári lakos)
Frisch Béla	3 év börtön	kereskedő	jelenlévő	Nagyvárad (kolozsvári lakos)
Niman-Nádasi Lajos	felmentették	tart. főhadnagy, civilben építész	jelenlévő	Szamosújvár
Fekete-Negrúziu Gyula	felmentették	tart. őrmester, nyugdíjas	jelenlévő	Marosludas (kolozsvári lakos)
Sándor Gyula	felmentették	tart. hadnagy, civilben mérnök	jelenlévő	Kraszna (aradi lakos)
Zajác Péter	felmentették	tart. katonatiszt, nyugdíjas vasutas	jelenlévő	Tiszabükk (?) szatmárnémeti lakos

3. A katonai parancsnokok és tanácsadók háborús bűnpere¹⁰³

A harmadik csoport perét 1946. március 31 – április 8. között tárgyalták, ítéletet április 9-én hirdetett a népbíróság.¹⁰⁴ A perben az észak-erdélyi katonai közigazgatást „ültették” jelképesen a vádlottak padjára. A vádirat szerint a vádlottak Észak-Erdély városainak és megyéinek katonai parancsnokaiként vagy azok tanácsadóiként vettek részt a román és zsidó

¹⁰¹ Napjainkban Derevci, Ukrajna.

¹⁰² A vádlott születésekor még Pettau, Osztrák-Magyar Monarchia. A helység napjainkban Szlovénia területén található.

¹⁰³ Eredetileg 2. csoportos pernek tervezték, de Rajnay-Reiner Károly kiadatása miatt elhalasztották (MNL OL, Küm-Tük, XIX-j-1-k, Románia, 46. tétel 10. doboz, 1065/1946. Gyárfás László jelentése a Magyar Külügyminisztérium Sajtóosztályának).

¹⁰⁴ *Világosság*, 1946. április 1–10.

lakosság érdekeit sértő rendeletek meghozatalában, s ezekkel az észak-erdélyi románság egy jelentős részét menekülésre kényszerítették vagy erőszakkal áttelepítették. A vádirat – a korábbiakkal jórészt megegyezően – a Horthy-rendszer és a fasizmus ideológiai rokonságát emelte ki, de ez – a per „tematikájából” kifolyólag – kiegészült a „horthysta” katonai elit inkriminálásával (akiket Bányai László vádbeszédében „*Werth Henrik fasiszta klikkjének*” nevezett). Bányai kiemelte, hogy a Magyar Királyi Honvédség vezérkara jórészt sváb származású tisztekből állt, akik ebből kifolyólag elsőként vették át a náciizmus ideológiáját.¹⁰⁵

A vádirat alapján a per során felmerült bűncselekmények három kategóriába sorolhatóak: az észak-erdélyi zsidóság és román lakosság gazdasági ellehetetlenítése (a magyarországi zsidótörvények gyakorlatba ültetése, a zsidók és románok iparendélyének megvonása, románok és zsidók kiutasítása, valamint ortodox és görög-katolikus templomok lerombolása. Templomrombolások kapcsán egyetlen ítéletet hozott a bíróság (bár kitértek más esetekre, így a gyergyóditrói ortodox templom megsemmisítésére is), Török Imre Zoltán ezredes, az oklándi járás (Udvarhely megye) katonai parancsnoka ellen, aki kilenc homoródméti falu ortodox és görög-katolikus templomának leromboltatását rendelte el. Bár a túlnyomórészt magyar lakosságú és unitárius, illetve református felekezetű falvakban az említett templomok kihasználatlanul álltak, a bíróság a katonatiszt tettét a „román nép ellen elkövetett bűncselekményként” interpretálta és annak megfelelő súlyossággal szankcionálta: életfogytiglani börtönre ítélve Törököt.¹⁰⁶

A kiutasítások kapcsán kiemelt figyelmet fordítottak egy halálos áldozatokkal is járó esetre: Csíkszereda katonai parancsnoka, Éder Elemér ezredes önhatalmúlag elrendelte több helyi zsidó család „áttételét” a román határon. A kitelepítetteket Gyimesfelsőlőknél toloncolták ki a határon, de a román határőrök fegyverrel kényszerítették vissza őket. A napokig tartó huzavonában legkevesebb két személy életét vesztette, míg Éder – a belügyminisztériumból érkezett utasításra – engedélyezte hazatérésüket.¹⁰⁷

¹⁰⁵ *Igazság*, 1946. április 6. Bányai László vádbeszéde. A népbírói perekben gyakran hangsúlyozták a romániai (és adott esetben magyarországi) németek kollektív felelősségét. A frontátvonulást követően az erdélyi magyar sajtó kiemelten foglalkozott ezzel. Így például a kommunista *Igazság* hasábjain megjelent a „hitlersváb” kifejezés, ami a romániai németekre vonatkozott (lásd például az 1945. március 23-i lapszámot). A szociáldemokrata *Erdély* hasábjain Dánér Lajos újságíró többoldalas cikkben vázolta a németek kitelepítésének fontosságát (*Erdély*, 1945. április 10.).

¹⁰⁶ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 112. Ítélet a 3. csoport perében.

¹⁰⁷ Uo. 73–74. A 3. per vádirata.

A vádlottak két kategóriába sorolhatóak: 70 százalékuk vármegyei, városi vagy járási katonai parancsnok volt (vád alá helyezték a Vkf 2. két tisztjét is), valamint harmaduk tartozott a katonai parancsnokságok egykori politikai tanácsadói közé. Esetükben a vádirat kiemelte, hogy többen közülük a korábbi Országos Magyar Párt (OMP) soraiból kerültek ki, sőt a vád állítása szerint a felállítandó katonai parancsnokságok tanácsadóit már 1940. szeptember 1-jén kinevezte a belügyminiszter.¹⁰⁸ Erre alapozva jelentik ki, hogy a „román állam által pénzelt magyar párt a magyarországi irredenta-reakciós körök 5. hadoszlopává vált.”¹⁰⁹ Ennek ellenére fontos leszögezni, hogy kizárólag azon volt OMP tagok ellen emeltek vádat, akik 1940–1944 között is hivatalos tisztséget töltöttek be, de közülük sem mindenkit állítottak bíróság elé,¹¹⁰ így téves lenne az intézmény tevékenységét a korábbi OMP vagy EP tagok ellen bosszúként értelmezni. Ehhez kapcsolódik, hogy a perben nem emeltek vádat egyetlen Naszód vagy Máramaros megyei katonai parancsnok ellen sem. A vádirat ezt azzal magyarázza, hogy a két megye katonai tanácsadóit „kevésbé hatotta át a sovinizmus,” így az esetleges kilengéseket is képesek voltak megakadályozni.¹¹¹

A bíróság 26 személy ellen emelt vádat, ebből mindössze öten voltak letartóztatásban, 21 személy felett távollétükben ítéleztek (az egykori katonai parancsnokokat, a magyar állam által kiadott Rajnay-Reiner Károlyt leszámítva, mind távollétükben vonták vád alá). A bíróság 6 főt ítélt halálra (mind távollétükben), 10 főt életfogytiglani kényszermunkára vagy börtönre (mind távollétükben), 6 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára (ebből 5 főt távollétében), 2 főt 3 év börtönre (jelenlétükben), míg 1 főt felmentettek (szintén jelenlévő vádlott). Rajnay-Reiner Károly nyugalmazott vezérőrnagy ügyét elkülönítették, majd a 8. csoport perében ismét bíróság elé állították és elítélték.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Éder Elemér ¹¹²	halál	ezredes (Csíkszereda k. p.)	távollévő	Budapest
Horváth József	halál	tábornok (Csík vármegye k.p.)	távollévő	n.a.
Dobay Sándor	halál	csendőrőrnagy	távollévő	Marosvásárhely

¹⁰⁸ Uo. 61. A 3. per vádirata.

¹⁰⁹ Uo. 63.

¹¹⁰ Így nem volt bírósági ügyük Pál Gábor és Mikó Imre volt képviselőknek sem.

¹¹¹ Uo. 63.

¹¹² 1949-ben Budapesten élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51 Román háborús bűnösök kiadása. 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Kapi Olivér	halál	ezredes, Vkf 2. (Szilágysomlyó)	távollévő	n.a.
Fábián ?	halál	alezredes, Vkf 2. (Szilágys vármegye)	távollévő	n.a.
Novákovics Béla ¹¹³	halál	altábornagy (észak-erdélyi k. p.)	távollévő	Oravicabánya
Szappanos Miklós	életfogytigliani k.	főjegyző (Bethlen)	távollévő	n.a.
dr. Ábrahám József	életfogytigliani k.	ügyvéd, volt alispán (Csík vármegye) ¹¹⁴	távollévő	Csiklázárfalva
Alszászy Károly	életfogytigliani k.	tábornok (Maros megyei k.p.)	távollévő	n.a.
Lehoczy Andor	életfogytigliani k.	ezredes (Szilágysomlyó k.p.)	távollévő	n.a.
Bittó Dezső	életfogytigliani k.	tábornok (Bihar vármegye k. p.)	távollévő	n.a.
Török Imre Zoltán	életfogytigliani börtön	ezredes (oklándi járási k.p.)	távollévő	n.a.
Sebestyén Béla ¹¹⁵	életfogytigliani börtön	tábornok (Szatmár vármegye k.p.)	távollévő	n.a.
Bauer Nándor ¹¹⁶	életfogytigliani börtön	tábornok (Szilágys vármegye k. p.)	távollévő	n.a.
Told József	életfogytigliani börtön	tábornok (Szolnok-Doboka megye k.p.)	távollévő	n.a.
Beck Alfréd	életfogytigliani börtön	ezredes (Kolozsvár k. p.)	távollévő	n.a.
Beleznay András	25 év kényszermunka	százados (gyergyószentmiklósi járási k. p.)	távollévő	n.a.
Roknay István	20 év kényszermunka	ezredes (Gyergyószentmiklósi k.p.)	távollévő	n.a.
Vida Gyula	20 év börtön	tábornok (Marosvásárhely k.p.)	távollévő	Marosvásárhely
Bayor Ferenc ¹¹⁷	20 év börtön	tábornok (Szatmárnémeti k. p.)	távollévő	Pécs
dr. Alsó László	20 év börtön	ügyvéd	távollévő	n.a. (dési lakos)

¹¹³ Magyarországon is népbírósi tárgyalást kezdeményeztek ellene (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51 Román háborús bűnösök kiadása. 1950. december 7.).

¹¹⁴ *Csíki Lapok*, 1940. október 8.

¹¹⁵ 1949-ben budapesti lakos (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadása. 1950. december 7.).

¹¹⁶ A háború után Magyarországon, Keszthelyen telepedett le. Uo.

¹¹⁷ Jugoszláviában halálra ítélték és 1946. november 5-én, Péterváradon golyó által kivégezték.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Kolumbán József ¹¹⁸	8 év kényszermunka	ügyvéd, behívott képviselő.	jelenlévő	Tövis (csíkszeredai lakos)
dr. István Mihály ¹¹⁹	3 év börtön	ügyvéd, volt szenátor	jelenlévő	Marosvásárhely
Brandt József	3 év börtön	földbirtokos	jelenlévő	Beszterce (szilágysomlyói lakos)
dr. Teveli József	felmentették	ügyvéd	jelenlévő	Szombathely (szatmárnémeti lakos)
Rajnay-Reiner Károly ¹²⁰	ügyét elkülönítették	tábornok, később főispán (előbb nagyváradi k. p., majd Bihar vármegye főispánja)	jelenlévő	Sóskút

¹¹⁸ A bukaresti Legfelsőbb Semmitőszék elfogadta fellebbezését és új tárgyalást rendelt el. Bár az új tárgyalásról nincsenek adataim, nem mentették fel, mert Bethlen Béla visszaemlékezései szerint a nagyenyedi börtönben raboskodott. Szintén Bethlen szerint nem sokkal szabadulása után hunyt el, a börtönben szerzett betegségében (Bethlen, 1989: 243).

¹¹⁹ A bukaresti Legfelsőbb Semmitőszék elfogadta fellebbezését és új tárgyalást rendelt el.

¹²⁰ Magyarországon korábban 6 év börtönre ítélte a Budapesti Népbíróság. Az ítélet a kiadatás miatt nem emelkedett jogerőre.

4. *A Siguranța és a magyar kémelhárítók bűnpere*

A negyedik csoport peré 1946. április 6–április 13. között tartott, ítéletet pedig április 14-én hirdettek.¹²¹ A vádlottak ezúttal a romániai Siguranța¹²² (hírszerzés) és a magyar kémelhárítás, illetve rendőrség alkalmazottai voltak, akik a vád szerint a „horthysta és az Antonescu-féle rezsim szolgálatában” vettek részt az illegális kommunista mozgalom elleni nyomozásokban, illetve a letartóztatott kommunisták kínvallatásában, mely esetenként az őrizetesek halálához vezetett. Kiemelendő, hogy ez volt a népbíróság egyetlen peres ügye, melyben nem román- vagy zsidóellenes atrocitásokkal foglalkoztak. Ugyanakkor egyike volt annak a négy csoportos pernek, melyben dél-erdélyi személyek is a bíróság elé álltak, sőt a román nemzetiségű vádlottak száma is viszonylag magas volt – a többi perhez viszonyítva (35%). Másrészt a 4. csoportos per – a Siguranța-s vádlottak esetében – valószínűleg párhuzamba állítható a bukaresti népbíróság 7. csoportos perével, melyben 21 bukaresti Siguranța tisztet marasztalt el a bíróság (1945. augusztus 8-án), hasonló vádak alapján. A per fővádlottja az antikommunista nyomozásokat országos szinten irányító Ion Taflaru¹²³ volt.¹²⁴

A bíróság külön kezelte a dél-erdélyi és észak-erdélyi nyomozásokat. Eltérő volt a koncepció felépítése is, amennyiben a vádiratban kiemelik, hogy a dél-erdélyi hírszerző nyomozók munkájából teljességgel hiányzott a nemzetiségek üldözésének szándéka, míg a Vkf 2. által generált észak-erdélyi kémkedési ügyek eleve a román és zsidó lakosság ellen irányultak.¹²⁵ A Vkf 2. nyomozásainak vizsgálatát két részre, ún. kémkedési ügyekre és a kommunista

¹²¹ *Világosság*, 1946. április 15.

¹²² A Siguranța két világháború között történetének (és általánosságban a romániai hírszerzés történetének) legjelentősebb kutatója Cristian Troncotă, a Nemzeti Információs Akadémia volt dékánja, akinek három publikációja kapcsolódik kifejezetten a román hírszerzés két világháború közötti vagy II. világháború alatti történetéhez: Troncotă, 1994; Troncotă, 2002. Ugyancsak ide kapcsolódik Spanu, 2010. Az illegálisban szervezkedő Kommunista Romániai Pártja és a Siguranța közötti interakciót érinti munkájában Cristina Diac (Diac, 2014.), aki azonban kizárólag a bukaresti pártvezetőség elleni nyomozásokat dolgozta fel. A számunkra releváns dél-erdélyi nyomozások és kommunista-perek napjainkig teljes egészében feldolgozatlanok.

¹²³ Taflaru életútja sajnos még nincs feltárva. Ami megállapítható személyével kapcsolatban, hogy 1940–1944 között a Siguranța Nyomozó Alosztályának parancsnoka, melynek elsődleges feladatát a romániai kommunista mozgalom megfigyelése és felszámolása képezte. 1945-ben a bukaresti népbíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte, 1963-ban Szamosújváron raboskodott (Bosomitu–Burcea, 2012; Diac, 2014.).

¹²⁴ MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k. 239. tétel, 49. doboz, 1065/1946. A román népbíróságok működése a sajtó tükrében. Gyárfás László, az MTI munkatársának tudósítása a bukaresti népbíróság pereiről.

¹²⁵ Ennek ellentmond, hogy a vádirat tanúsága szerint magyar vádlottakat is tartóztattak le potenciális kémkedésért. Sajovits Lajos kolozsvári lakost például azért, mert 1940 őszén a magyar csapatok bevonulását megelőzően egy román ezredes szállt meg a fogadójában. A bíróság a két ország hírszerzésének összehasonlító vizsgálatával valószínűsíthetően megpróbálta párhuzamba állítani a Horthy- és az Antonescu-rendszert. Míg előbbi a fajgyűlöletre alapoz és a „kezdetektől fasiszta”, az utóbbi csak kiszolgált a hitleri Németországot – állt Antonescu és társai ellen benyújtott vádiratban. Ciucă, 1995: 32.

mozgalom ellen irányuló nyomozásokra osztották. Feltűnő, hogy relatív ugyanazokért a bűncselekményekért (a letartóztatottak kínzása, két személy esetében – Piacsek István és Zalán András – a jogsértőnek tekintett budapesti antikommunista perek lefolytatása) az összes magyarországi illetékességű vádlottat életfogytiglani kényszermunkára ítélték, míg a Siguranța-s vádlottak közül csak azt a három személyt sújtották ezzel a büntetéssel, akiknek szerepük volt Szabó Árpád, illegalista, korábbi MADOSZ-tag meggyilkolásában.¹²⁶

Az antikommunista nyomozások kapcsán a háború alatt Romániában és Magyarországon egyaránt illegális kommunista mozgalom több aktivistája is tanúskodott a vád alá helyezett magyar és román csendőr-, illetve rendőrtisztek ellen. A nyomozati munka során a bíróság részletesen igyekezett feltérképezni a letartóztatások kronológiai sorrendjét és a vallatások helyszíneit is. Ez alapján megállapítható, hogy a letartóztatott észak-erdélyi kommunisták számára két nagy internálótábor hoztak létre, Szamosfalván¹²⁷ és Ákosfalván.¹²⁸ A vallatások is nagyobb részt itt történtek, bár más helyszíneken is történtek kihallgatások és verések, így például Madéfalván vagy Maroshévízen is.¹²⁹

Az ANIC-ban megőrzött levéltári anyag tanúsága szerint az illegalisták elleni perek előkészítését Decleva Zoltán altábornagy, a vezérkari főnök vezérkari helyettese kezdte meg,¹³⁰ az ügyet pedig – a vádlottak hatalmas száma miatt – öt csoportra felosztva tárgyalta Budapesten a kolozsvári királyi törvényszék öt tagú különtanácsa Zalán András elnökletével.¹³¹ Az 1943. január 8-tól február 12-ig tartó eljárásban 63 vádlott ellen mondtak ki elmarasztaló ítéletet.¹³² A budapesti eljárásokkal párhuzamosan máshol, így például Marosvásárhelyen is zajlottak eljárások illegalisták ellen.¹³³

¹²⁶ Szabó Árpád 1940 őszén, a második bécsi döntést követően átszökött Nagyváradról előbb Temesvárra, majd Aradra, ahol a helyi MADOSZ-szervezet kiépítését irányította. 1943. február 25-én a Siguranța letartóztatta, majd a vallatása során elszenvedett kínzásokba belehalt. A háború után az erdélyi kommunista mozgalom kultuszt épített ki személye körül (Tóth, 1973: 418–424; Szabó, 1974. Szabó Árpád életútjáról és meggyilkolásáról lásd Jordáky, 1974: 5–33.). A Szabó Árpád és társai elleni nyomozati anyag megtalálható itt: ANIC. Cota. 50. Vol. 7. D4304.

¹²⁷ Someșeni ma Kolozsvár része.

¹²⁸ Napjainkban Acățari, Románia.

¹²⁹ Lőrinczy Ferenc és Bács Domokos csíkszeredai lakosok tanúkihallgatása. SJANC, Dos. 13/1946, 3.

¹³⁰ ANIC, Fond nr. 96, Dos. 3374/1941, 6–8. Az anyag rendelkezésemre bocsátásáért köszönettel tartozom Főcze Jánosnak.

¹³¹ Uo. 59–60.

¹³² Uo. 76–79. Az elítéltek egy része, pl. Bács Domokos a későbbiekben a vád tanújaként vallott a nyomozásban részt vevő csendőrök és a tömegper kulcsfiguráinak tekintett Piacsek István m. kir. ügyész és Zalán András kúriai bíró ellen (SJANC, Dos. 13/1946, 4.).

¹³³ Imre Jenő sepsiszentgyörgyi lakos tanúvallomása. Uo. 3.

Helység	Letartóztatások időpontja	Letartóztatott személyek	Megjegyzés
Belényes	N. A.	9	
Arad	1941. június 22-25.	5	
	1943. január.	4	
	1943. február 25–28.	4	Az 1943. február 25-én letartóztatott Szabó Árpád márciusban belehalt a kínzásokba.
	1943. március 12.	29	
	1943. július 19.	1	
	1943. szeptember-október	4	
	1944 nyara	1	
Nagyszeben	1943. október 2–18.	min. 13	
Abrudbánya	1943. március.	min. 2	
Gyulafehérvár	1943 ősze	3	
Temesvár Déva	N. A.	min. 13	A két letartóztatási hullám szorosan kapcsolódik.
Kolozsvár	1941. július–december	134	Bírósági eljárást kezdeményeztek ellenük.
	1943. október	8	Az egyik letartóztatott, Józsa Béla belehalt a kínzásokba.
Nagyvárad	1941 augusztus -?	169	Bihar, Szilágy és Szatmár megyék teljes területéről.
Máramarossziget	1941. augusztus–december	97	
	1943. március	5	
Dés és Beszterce	1941–1944	76	
Székelyföld	1941–1944	186	

Antikommunista nyomozások Észak- és Dél-Erdélyben a háború alatt.¹³⁴

Helység	Letartóztatások időpontja	Letartóztatottak száma	Megjegyzések
---------	---------------------------	------------------------	--------------

¹³⁴ Uo. 118–124, 129–136.

Kolozsvár	1941. december 15. – 1943. február 3.	min. 8	A letartóztatott Sajovits Lajos kolozsvári lakost, a Park Hotel korábbi tulajdonosát egy Budapesten lefolytatott perben halálra ítélték kémkedésért. A fellebbviteli tárgyaláson azonban az ítéletet megsemmisítették, miután a bíróság megkérdőjelezte a vádat alátámasztó bizonyítékok eredetiségét. ¹³⁵
Marosvásárhely	1943.	min. 14	
Nagybánya	n. a.	1	
Szatmárnémeti	1944. június	37	Menekült lengyel zsidók, akiket azzal vádoltak meg, hogy partizánok. ¹³⁶

Letartóztatások potenciális kémek ellen Észak-Erdélyben 1940–1944 között.¹³⁷

A kolozsvári népbíróság 58 személy ellen emelt vádat, közülük mindössze 6-an voltak letartóztatásban. A vádlottak közül 38 magyar,¹³⁸ 20 Siguranța-s román rendőrtiszt volt. Bár ebben a perben halálos ítélet nem született, összesen 46 főt életfogytiglani kényszermunkára ítélték (közülük csak 3 fő volt letartóztatásban), 11 főt 5-től 20 évig terjedő kényszermunkára (ebből 2 főt jelenlétében), 1 főt felmentettek.

¹³⁵ Uo. 126–127.

¹³⁶ Uo. 189. Nagy Adalbert vallomása.

¹³⁷ Uo. 129–134.

¹³⁸ Egy távollétében elítélt vádlott, László Ákos kapcsán felmerült, hogy zsidó volt (Rohánczy Tibor kolozsvári lakos tanúvallomása. SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 13/1946, 7. A rá vonatkozó részlet a kihallgatásból: „E: A zsidók közül ki volt a kémelhárítás szolgálatában? R.T.: Dr. László Ákosról és Jakobiról tudok, de az utóbbinak nem tudom milyen szerepe volt”). Vele együtt négy főre emelkedne a kolozsvári népbírósági perekben elítélt zsidók száma.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távollévő vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Fejér Aurél ¹³⁹	életfogytiglani k.	ezredes, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	Marosvásárhely
Péterffy Pál	életfogytiglani k.	ezredes, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Simon Jenő	életfogytiglani k.	ezredes, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Hegedűs István	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Balázs Béla ¹⁴⁰	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	Orsova ¹⁴¹
Kakasi Márton	életfogytiglani k.	rendőr őrmester, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Bereczky Vilmos	életfogytiglani k.	ügynök, Vkf 2.	távollévő	Kolozsvár
László Ákos	életfogytiglani k.	ügynök, Vkf 2. (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Szabó Gyula	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Szatmárnémeti)	távollévő	n.a.
Gubicza Sándor	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Csibertics Imre	életfogytiglani k.	őrnagy, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Szomolányi Árpád	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Takács Pál	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Galambos István	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Pajkos Mihály	életfogytiglani k.	nyomozó, Vkf 2. (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Ilie Câmpian	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Siguranța (Belényes)	távollévő	n.a.
Anca Candin	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Siguranța (Arad)	távollévő	n.a.
Ioan Borșan	életfogytiglani k.	rendőrtiszt. (Temesvár)	távollévő	n.a.
Toni Steileanu	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Temesvár)	távollévő	n.a.
Dumitru Boulescu	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Temesvár)	távollévő	n.a.
Zalán András ¹⁴²	életfogytiglani k.	kúriai bíró	távollévő	n.a.

¹³⁹ A háború után Budapesten telepedett le (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása. 1950. december 7.).

¹⁴⁰ 1949-ben Kispesten letartóztatták (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Jegyzék).

¹⁴¹ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 13/1946, 6. Pavel Virgil tanúvallomása.

¹⁴² 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása. 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Juhász István ¹⁴³	életfogytiglani k.	csendőrtiszt, Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnoksága	távollévő	Adony
Bányai Pál	életfogytiglani k.	csendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Pozsgay János	életfogytiglani k.	nyomozó, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Sallós Ferenc ¹⁴⁴	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Nagy Mihály ¹⁴⁵	életfogytiglani k.	csendőr főtörzsőrmester, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Bakó Sándor	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Lovász Ferenc ¹⁴⁶	életfogytiglani k.	csendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Veress Antal ¹⁴⁷	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Horváth Sándor ¹⁴⁸	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Szabó Miklós	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Gerendeli Pál ¹⁴⁹	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Bencze Sándor ¹⁵⁰	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Bérczes Géza	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Csizmadia József	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Pálinkás József ¹⁵¹	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Ugray Béla	életfogytiglani k.	csendőrtiszt, (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Némethy Sándor	életfogytiglani k.	csendőrezredes	távollévő	n.a.

¹⁴³ 1946-ban a budapesti népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

¹⁴⁴ A háború után Nagytéten telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása. 1950. december 7.)

¹⁴⁵ 1959-ben Magyarországon elítélték erdélyi tevékenysége miatt. Cseh, 2002: 70.

¹⁴⁶ Egy szovjet hadbíróóság 10 év kényszermunkára ítélte (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51 Román háborús bűnösök kiadatása. 1950. december 7.).

¹⁴⁷ 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁴⁸ 1959-ben Budapesten halálra ítélték és kivégezték (Cseh, 2002: 72–73).

¹⁴⁹ 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁵⁰ 1949-ben kiadták Romániának. Uo.

¹⁵¹ 1949-ben kiadták Romániának. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Piacsek István	életfogytiglani k.	rendőrségi ügyész	távollévő	n.a.
Fekete Pál	életfogytiglani k.	csendőrszázados, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Zádor Antal	életfogytiglani k.	csendőrhadnagy, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Dede Márton ¹⁵²	életfogytiglani k.	csendőrorrmester, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Juhász András ¹⁵³	életfogytiglani k.	nyomozó, politikai nyomozások	távollévő	n.a.
Dumitru Mălan	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Siguranța, kémelhárítás (Arad)	jelenlévő	Váradalpár
Iosif Boariu	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Siguranța, kémelhárítás (Arad)	jelenlévő	Ószentanna
Constantin Calinovici	életfogytiglani k.	rendőrtiszt, Siguranța, kommunista ügyek (Arad)	jelenlévő	Szabadhely
Dariu Chișan	20 év kényszermunka	rendőrtiszt (Nagyszeben)	távollévő	n.a.
Teodor Frențiu	15 év kényszermunka	rendőrtiszt, Siguranța (Belényes)	távollévő	n.a.
Vasile Páll	15 év kényszermunka	rendőrtiszt (Arad)	távollévő	n.a.
Gheorghe Moșteanu	8 év börtön	rendőrtiszt, Siguranța (Déva)	távollévő	n.a.
Gheorghe Suteu	8 év börtön	csendőrtiszt, (Piski)	távollévő	n.a.
Victor Martac	8 év börtön	Rendőrtiszt, (Nagyszeben)	távollévő	n.a.
Traian Schiopu	8 év börtön	rendőrtiszt, Siguranța (Resicabánya)	jelenlévő	Tatulele ¹⁵⁴
Ioan Anghiuș	5 év börtön	rendőrtiszt (Nagyszeben)	távollévő	n.a.
Aurel Hașeganu	5 év börtön	rendőrtiszt (Nagyszeben)	távollévő	Vesztény
Alexandru Cristureanu	5 év börtön	Rendőrtiszt, Siguranța (Gyulafehérvár)	távollévő	n.a.
Septimiu Codreanu	5 év börtön	rendőrtiszt (Temesvár)	jelenlévő	Galați
Marius Râmneanțu	felmentették	rendőrtiszt (Temesvár)	jelenlévő	Versec ¹⁵⁵

¹⁵² A háború után Nagy-Britanniában telepedett le. Uo.

¹⁵³ 1959-ben Budapesten halálraítélték erdélyi tevékenysége miatt (Cseh, 2002: 70.).

¹⁵⁴ Románia, Mehedinți megye.

¹⁵⁵ Napjainkban Szerbia, Vajdaság Autonóm Tartomány.

5. A „fasiszta” újságírók pere

Az ötödik csoportos perben április 15-én hirdettek ítéletet.¹⁵⁶ A perben azon észak- és dél-erdélyi magyar, román és szász újságírók ellen emeltek vádat, akik – a vád szerint – tevékenységükkel a háború folytatása mellett vagy a zsidók elleni fellépésre uszítottak. Árvay Árpád nagyváradi újságíró mellett az egyik vádpont azt is felhozta, hogy egy cikkében csalódását fejezte ki a román-magyar területi vita békés rendezése miatt 1940 szeptemberében. A sajtó tudósításai a per erőteljes átideologizáltságát támasztják alá, az eljárás során a bíróság elnöke és a közvádlók hosszas vitákat folytattak a vádlottakkal világnézeti és politikai kérdésekről.¹⁵⁷

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Ioan Lăzăluică	20 év kényszermunka	újságíró (Temesvár, Biruința)	távollévő	n.a.
Rudolf Popischill	20 év kényszermunka	újságíró (Kolozsvár, Ellenzék)	távollévő	n.a.
Ferenc Gyárfás ¹⁵⁸	20 év kényszermunka	újságíró (Sepsiszentgyörgy – Székely Nép)	távollévő	Csíkmenáság (csíkszeredai lakos)
Iosif Gassner	20 év kényszermunka	újságíró (Temesvár – Südostdeutsche Tageszeitung)	távollévő	Lovrin (Temesvár)
Hermann Schlang ¹⁵⁹	20 év kényszermunka	újságíró (Brassó – Kronstädter Zeitung)	távollévő	Brassó
Hans Hartl ¹⁶⁰	20 év kényszermunka	újságíró (Nagyszeben – Siebenbürgische Deutsches Tageblatt)	távollévő	Brassó
dr. Otto Lies ¹⁶¹	20 év kényszermunka	újságíró (Nagyszeben – Siebenbürgische Deutsches Tageblatt)	távollévő	Szentágota

¹⁵⁶ *Világosság*, 1946. április 16.

¹⁵⁷ *Igazság*, 1946. április 12.

¹⁵⁸ Elítélésekor szovjet hadifogságban volt, később Magyarország területére menekült.

¹⁵⁹ A háború után Münchenben telepedett le (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁶⁰ A háború után Nönichwaldban, Ausztriában telepedett le. Uo.

¹⁶¹ Egy 1949-es magyar külügyi jelentés szerint már 1944-ben elhunyt. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Alfred Hönig ¹⁶²	20 év kényszermunka	újságíró (Nagyszeben – Siebenbürgische Deutsches Tageblatt)	távollévő	Nagyszeben
Walter May ¹⁶³	20 év kényszermunka	újságíró (Nagyszeben – Siebenbürgische Deutsches Tageblatt)	távollévő	Brassó
Zathureczky Gyula ¹⁶⁴	20 év kényszermunka	újságíró (Kolozsvár – Ellenzék)	távollévő	Ószény (kolozsvári lakos)
Heinrich Praal ¹⁶⁵	20 év kényszermunka	újságíró (Beszterce – Siebenbürgische Deutsche Zeitung)	távollévő	Beszterce
Olajos Domokos	20 év kényszermunka	újságíró (Kolozsvár)	távollévő	Korond (kolozsvári lakos)
Finta Zoltán ¹⁶⁶	20 év kényszermunka	újságíró (Kolozsvár – Keleti Újság)	távollévő	Nagyajta (kolozsvári lakos)
dr. Abrudbányai János ¹⁶⁷	20 év kényszermunka	unitárius lelkész, újságíró (Kolozsvár – Keleti Újság)	távollévő	Mezőszengyel (kolozsvári lakos)
Dávid Iván ¹⁶⁸	20 év kényszermunka	újságíró (Kolozsvár – Keleti Újság)	távollévő	Kézdivásárhely (kolozsvári lakos)
Polyák István	15 év kényszermunka	újságíró (Nagyvárad – Magyar Lapok)	távollévő	Nagyvárad
Emil Neugebauer	15 év kényszermunka	újságíró (Brassó – Kronstädter Zeitung)	távollévő	n.a.

¹⁶² A háború után Münchenben telepedett le. Uo.

¹⁶³ A háború után Németországban telepedett le. Uo.

¹⁶⁴ A háború után Nyugat-Németországban telepedett le (Balogh, 1981: 456.).

¹⁶⁵ A háború után Németországban telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁶⁶ 1947-ben Budapesten hunyt el (Balogh, 1981: 345.).

¹⁶⁷ 1949-ben Kocsordon letartóztatták (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁶⁸ A háború után Budapesten telepedett le (Balogh, 1981: 234.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Heinrich Schiell ¹⁶⁹	15 év kényszermunka	újságíró (Beszterce – Bistritzer Deutsches Zeitung), SS– önkéntes	távollévő	Beszterce
Gheorghe Sbârcea ¹⁷⁰	15 év kényszermunka	újságíró, diplomata	távollévő	Maroshévíz
Gligor Popa	10 év kényszermunka	újságíró (Nagyszeben – Tara)	jelenlévő	n.a.
Árvey Árpád ¹⁷¹	10 év kényszermunka	újságíró (Nagyvárad – Estilap)	jelenlévő	Szatmárnémeti (nagyvárad lakos)
Jávor Béla ¹⁷²	8 év börtön	újságíró (Nagyvárad – Magyar Lapok)	jelenlévő	Nagykároly (nagyvárad lakos)
Andreas Weber ¹⁷³	8 év börtön	újságíró (Nagyszeben – Südostdeutsche Tageszeitung)	jelenlévő	Nagyszeben
Ion Gheorghel	8 év börtön	újságíró (Brassó – Tribuna)	távollévő	Brassó
Bíró János	felmentették	újságíró (Kolozsvár – Keleti Újság)	jelenlévő	Kide (kolozsvári lakos)
Gheorghe Stoica	ügyét elkülönítették	újságíró (Brassó – Tribuna)	jelenlévő	n.a.
Gavril Pop	ügyét elkülönítették	újságíró (Brassó – Tribuna)	távollévő	n.a.
Gheorghe Mihăilescu	ügyét elkülönítették	újságíró (Temesvár – Biruința)	távollévő	Balș ¹⁷⁴ (Temesvári lakos)

Egyes vádlottak elítélése komoly vita tárgya lett, itt kiemelendő Árvey Árpád nagyváradai és Gligor Popa nagyszebeni újságíró ügye. Árvey Árpádot a bíróság annak ellenére ítélte el 10 évi kényszermunkára, hogy a magyar köztársasági elnök, Tildy Zoltán személyesen járt közben az érdekében. A vád tanújaként kihallgatott Rajnay-Reiner Károly korábbi főispán is beszámolt

¹⁶⁹ A háború után Németországban telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁷⁰ 1946-ban letartóztatták, de ügyének újravizsgálása után 1947-ben szabadlábra helyezték (Mocanu, 2004: 55–56.).

¹⁷¹ A bukaresti Legfelsőbb Semmitőszék elfogadta fellebbezését és új tárgyalást rendelt el.

¹⁷² A bukaresti Legfelsőbb Semmitőszék elfogadta fellebbezését és új tárgyalást rendelt el.

¹⁷³ A bukaresti Legfelsőbb Semmitőszék elfogadta fellebbezését és új tárgyalást rendelt el.

¹⁷⁴ Olt megye.

róla, hogy Magyarország német megszállását követően Árvayt egyaránt figyelte a Gestapo és a magyar kémelhárítás az ellenálláshoz fűződő kapcsolatai miatt.¹⁷⁵ Hasonló kritikát váltott ki a Popa elleni ítélet is, amennyiben a nagyszebeni újságíró annak ellenére ítélték 10 év kényszermunkára, hogy a vádlott a háború alatt kritikus hangvételű cikkeket jelentetett meg a náci Németországgal szemben, sőt egy 1943-as nagyszebeni kommunista-pert követően megtagadta az ítélet publikálását, így fejezve ki egyet nem értését az eljárással szemben.¹⁷⁶ A vádlott utolsó szó jogán elmondott beszédét a hallgatóság egy része tüntetően megtapsolta.¹⁷⁷ Kiemelendő tény, hogy 1947-ben a Legfelsőbb Semmítőszék három jelenlétében elítélt vádlott ügyében perújrafelvételt rendelt el.¹⁷⁸

A 28 vádlott közül nemzetiség szerint 10 magyar, 7 román, 11 szász volt. Közülük mindössze 8 fő állt a bíróság előtt. A bíróság által kimondott legsúlyosabb ítélet 20 év kényszermunkát írt elő, ezt 15 fő esetében mondták ki (mind távollévők). További 4 főt 15 év kényszermunkára ítélték (szintén távollétükben). A jelenlévők közül 2 főt 10 év kényszermunkára, 3 főt 8 év börtönre ítélték, míg egy főt felmentettek. 3 fő ügyét a népbíróság elkülönítette.

6. Az észak-erdélyi közigazgatás pere

A hatodik csoportos perben április 21-én hirdetett ítéletet a bíróság.¹⁷⁹ A perben az 1940 novemberétől 1944 őszéig Észak-Erdélyben fennálló polgári közigazgatás egyes tisztviselői ellen emeltek vádat, de az Erdélyi Párt behívott képviselői közül is többet elítéltek (köztük a párt elnökét és alelnökét). A vád (a katonai közigazgatás elleni perhez hasonlóan) az észak-erdélyi román és zsidó lakossággal szembeni törvénytelen intézkedések meghozatalában való részvételt hozta fel a vádlottak ellen. Öt személy¹⁸⁰ esetében a Kamenyec-Podolszkij mellett vérengzésbe torkolló deportálások megszervezésében való részvétel is szerepelt vádként. Külön kiemelték az

¹⁷⁵ *Igazság*, 1946. április 13.

¹⁷⁶ Uo.

¹⁷⁷ *Igazság*, 1946. április 17. Jellemző a baloldali sajtó által képviselt retorikára, hogy a Popával szimpatizálókat „*fasiszta tapsolóknak*” nevezte, kihangsúlyozva, hogy a hallgatóság soraiban munkások nem voltak.

¹⁷⁸ MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 46. tétel, 10. doboz. 1593/1946. A perújrafelvételi tárgyalások eredményéről nem rendelkezem információval.

¹⁷⁹ *Világosság*, 1946. április 22.

¹⁸⁰ Keserű János, Tóth Vince, Ráthki Béla, Ajtay Gábor és Teodor Marusceag. Közülük csak az utóbbi volt letartóztatásban.

Erdélyi Párt képviselőinek felelősségét a román- és zsidóellenes törvények meghozatalához való asszisztálásban.¹⁸¹

A per során a legtöbb kritika Bethlen Béla, Észak-Erdély korábbi kormánybiztosának elítélése miatt érte a bíróságot. Az eljárás során a korabeli erdélyi magyar baloldali elit több vezető személyisége is tanúskodott mellette, többek között Simó Gyula kommunista politikus (*Igazság*, 1946. május 17-18.), sőt maga Bányai László köztisztviselő is.¹⁸² Bár a bíróság figyelembe vette a védelem tanúinak vallomásait, és a vádlottat felmentette a legsúlyosabb vádak alól, mégis 5 év börtönre ítélték, amiért részt vett „törvénytelen, rasszista alapú” törvények átültetésében.¹⁸³

A perben 26 fő ellen emeltek vádat, közülük 7 fő volt letartóztatásban. Nemzetiség szerint 22 fő magyar, 4 fő román volt. A bíróság 5 főt ítélt életfogytiglani kényszermunkára (mind távollétükben), 19 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára vagy börtönre (5 főt jelenlétében) ítélt. Két személyt felmentettek.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távoll- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Ajtay Gábor ¹⁸⁴	életfogytiglani k.	alispán (Máramaros, majd Kolozs vármegye)	távollévő	Ókemence
Ráthki Béla	életfogytiglani k.	polgármester (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
dr. Kádicsfalvi József	életfogytiglani k.	főszolgabíró (Felsővisó)	távollévő	n.a.
gr. Teleki Béla ¹⁸⁵	életfogytiglani k.	politikus, felsőházi tag	távollévő	Kolozsvár
Albrecht Dezső ¹⁸⁶	életfogytiglani k.	ügyvéd, politikus, felsőházi tag	távollévő	Bánffyhunrad
dr. Flaviu Jurca ¹⁸⁷	20 év kényszermunka	főispán (Máramaros vármegye)	távollévő	Szarvaszó

¹⁸¹ *Igazság*, 1946. május 18. Az elítélt képviselők: Teleki Béla, Albrecht Dezső, Patzkó Elemér, Braunecker Antal, Bíró István, Bálint József és Gaál Alajos. Közülük csak Patzkó Elemér volt letartóztatásban.

¹⁸² Alexandru Bohățel magisztrátus, a kolozsvári népbíróság köztisztviselőjének memoranduma Pătrășcanu igazságügyminiszternek címezve. Mocanu, 2004: 21–27.

¹⁸³ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 177–178. A 6. csoport vádirata.

¹⁸⁴ A nyíregyházi népbürokrácia vádat emel ellene háborús bűnök vádjával, ügye még 1948-ban is zajlott (MNL OL, Küm-Tük, Románia, 239. tétel, XIX-j-1-k, 50. doboz, 100359/1947. dr. Ajtay Gábor volt alispán ügyében nyomozás elrendelése Romániában. Átirat a Magyar Külügyminisztériumnak. 1948. április 15.

¹⁸⁵ A háború után az USA-ban telepedett le, New Yorkban hunyt el 1990-ben.

¹⁸⁶ A háború után Franciaországban telepedett le, 1976-ban hunyt el Párizsban.

¹⁸⁷ 1949-ben Kiskunfélegyházán letartóztatták háborús bűnök vádjával (MNL OL, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Nuridházi Zoltán ¹⁸⁸	20 év kényszermunka	ny. csendőrőrnagy, főjegyző (Aknasugatag)	távollévő	n.a.
dr. Lajos Kálmán	20 év kényszermunka	főszolgabíró (Maroshévíz)	távollévő	n.a.
Varga László ¹⁸⁹	20 év börtön	ügyvezető (Nagyvárad)	távollévő	n.a.
Tóth Vince	12 év kényszermunka	rendőr (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
Keserű János ¹⁹⁰	12 év kényszermunka	főjegyző (Máramaros vármegye)	távollévő	n.a.
Taar Albert	12 év kényszermunka	csendőrtiszt (Borsa)	távollévő	Kölcse
Somogyi József	12 év kényszermunka	százados (határvadász, Borsa)	távollévő	Budapest
Ioan Mărginean	12 év kényszermunka	fakitermelő, volt polgármester (Borsa)	távollévő	Borsa
dr. Rózsai Pál ¹⁹¹	12 év kényszermunka	főszolgabíró (Felsővisó)	távollévő	Máramarossziget
dr. Patzkó Elemér	10 év börtön	politikus, behívott képviselő.	jelenlévő	Nagyvárad
Braunecker Antal ¹⁹²	10 év börtön	politikus, behívott képviselő.	távollévő	n.a.
Bálint József ¹⁹³	10 év börtön	pap, volt képviselő	távollévő	Oroszhegy
Bíró István ¹⁹⁴	10 év börtön	titkár, volt képviselő	távollévő	n.a.
Gaál Alajos ¹⁹⁵	10 év börtön	orvos, behívott képviselő	távollévő	Gyergyóditró (gyergyószentmiklósi lakos)
Farkas József	5 év kényszermunka	jegyző (Borsa)	jelenlévő	Kölcse (máramarosszigeti lakos)

¹⁸⁸ A háború után Ausztriában telepedett le. Uo.

¹⁸⁹ 1949-ben Rákospalotán lakott. Uo.

¹⁹⁰ Elítélésekor Baranya megye hivatalban lévő főispánja (MNL OL, Küm-Tük, XIX-j-1-k, 50. doboz, 239. tétel, 101215/1947. Keserű János volt máramarosszigeti alispán népbíróügyi ügye. Belügyminisztérium, 1946. június 5.).

¹⁹¹ A háború után nyugatra emigrált (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

¹⁹² A háború után Budapesten telepedett le. Uo.

¹⁹³ A háború után Magyarországon telepedett le. Uo.

¹⁹⁴ A háború után Budapesten telepedett le. Uo.

¹⁹⁵ A háború után Szegeden telepedett le. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Teodor Marusceag	5 év kényszermunka	nyugdíjas	jelenlévő	Tiszakarácsonyfalva
Zólya József	5 év börtön	jegyző (Felsőilosva)	jelenlévő	Bágy
gr. Bethlen Béla	5 év börtön	főispán (Szolnok– Doboka és Beszterce– Naszód)	jelenlévő	Aranyosgyéres (kolozsvári lakos)
Zahariás Lajos	Felmentették	jegyző (Desze)	jelenlévő	Desze
Victor Pop	Felmentették	bíró (Boérfalva)	jelenlévő	Boérfalva

7. A lágererek és munkatáborok „kínzóí”

A hetedik csoport pere május 9-től 17-ig tartott, ítéletet május 18-án hirdetett a bíróság.¹⁹⁶ A vádlottak többségében az észak- és dél-erdélyi munka- és hadifogolytáborok keretlegényei vagy parancsnokai voltak. A vádirat szerint a perbe fogott személyek részt vettek hadifoglyok, zsidók és politikai internáltak megkínzásában és esetenként törvénytelen kivégzésében, ezáltal háborús bűntettet követtek el.

Az észak-erdélyi vádlottak közül hét személyt zsidó munkaszolgálatos századok élén elkövetett bűncselekmények miatt helyeztek vád alá. Kiemelendő különbség azonban a 3. csoport perével összehasonlításban, hogy az érintett századok¹⁹⁷ nem a fronton, hanem a hátszágban teljesítettek szolgálatot (például erődítési munkálatok a Kárpátokban vagy 1944 végén Budapest környékén). Két vádlott román munkaszolgálatos századok parancsnokaként bánt rosszul az irányítása alá tartozó munkásokkal.¹⁹⁸ Négy katona a vád szerint 1944 októberében „legéppuskázta” egy Tasnádszántó mellett földre kényszerített szovjet bombázó személyzetét, holott azok megadták magukat.¹⁹⁹ Két vádlott, Oláh Imre és Orbán Jeremiás

¹⁹⁶ *Igazság*, 1946. május 19.

¹⁹⁷ Zsidó munkaszolgálatos századok: 110/26-os szamosújvári, 110/11 tasnádi, 10/2 nagybányai, 101/33, 12/1 tasnádi, 110/66 nagybányai, 13/4 berecki, 13/2. Román századok: 693-as nagybányai, 9094-es.

¹⁹⁸ Egyikük, a halálra ítélt Názna-Nagy Márton – a vád szerint – a sümegi bauxitbánya egy román munkását lőtte agyon (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 193. A 7. csoport perének vádirata). A másik vádlottat felmentették.

¹⁹⁹ Uo. 194.

rovására szovjet hadifoglyokkal való kegyetlen bánásmód merült fel vádként.²⁰⁰ Ugyancsak ide kapcsolódik Szabó József borossebesi kereskedő ügye, aki az 1944-es év folyamán dezertált és Magyarországra menekült, majd 1944 őszén a fertőszentmiklósi tábor román hadifoglyai rovására követett el kilengéseket.²⁰¹ Három román katonatisztet dél-erdélyi zsidó munkaszolgálatos századok (102-es gyoroki és 16-os homoródi) élén elkövetett bűncselekményekkel vádoltak.²⁰² Végül két vádlott ügye a német lágerekhez kapcsolódott: Lax Heinrich a vád szerint a „schotterwerki”²⁰³ lágerben állt az SS szolgálatába és közreműködött egy deportált, Heinrich Bernstein kivégzésében.²⁰⁴ A bilaki születésű Johann Boschner pedig SS önkéntesként Auschwitz-Birkenauban teljesített szolgálatot táborőrként.²⁰⁵

A 24 vádlottból 12 főt távollétében, 12 főt jelenlétében ítétek el. Nemzetiségi összetétel szerint a vádlottak közül 19 magyar, 3 román, 1 német és 1 zsidó volt. A népbíróság hét személyt ítélt halálra (mind távollétében), 4 személyt életfogytiglani kényszermunkára (3 főt távollétében), 7 személyt 5-től 15 évig terjedő kényszermunkára vagy börtönre (2 főt távollétében), 2 személyt 3 év börtönre (jelenlétükben), míg 4 fő ügye felmentéssel zárult.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távollévő vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Czesith Zoltán ²⁰⁶	halál	hadnagy, civilben magántisztviselő	távollévő	n.a. (marosvásárhelyi lakos)
Nagy Sándor ²⁰⁷	halál	civilben banktisztviselő, tartalékos főhadnagy	távollévő	Mezőviszolya (kolozsvári lakos)
Náznai-Nagy Márton	halál	hadnagy, civilben földműves.	távollévő	Backamadaras

²⁰⁰ Az előbbi a megszállt Lengyelországban teljesített katonai orvosi szolgálatot, míg az utóbbi Retteg község polgármestereként akadályozta az ott elszállásolt hadifoglyok rendes ellátását (Uo. 194.).

²⁰¹ Uo.

²⁰² Uo. 191–192. Információim szerint a dél-erdélyi munkaszolgálatos századok történetét napjainkig teljes homály fedi.

²⁰³ Ilyen nevű láger – jelenlegi ismereteim szerint – nem létezett, ellenben a német Schotterwerk szó kőfejtőt jelent. Valószínűleg a népbíróság ebből képezett – tévesen – helynevet.

²⁰⁴ Uo. 194.

²⁰⁵ Uo.

²⁰⁶ 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁰⁷ 1951-ben letartóztatták Füzesgyarmaton (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 239. tétel, 50. doboz, 014140/1951. A Román Követség szóbeli jegyzéke a Magyar Külügyminisztériumhoz. Pontos dátum nélkül, 1951.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Távollévő vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Müller Mihály	halál	tart. őrmester	távollévő	n.a.
Csoló József	halál	csendőrőrzetető	távollévő	n.a.
Szabó Tóth Pál	halál	földműves	távollévő	Ketelg-Kozár (?)
Fekete Péter	halál	őrmester	távollévő	Tasnádszántó
Ányós László	életfogytigliani k.	zászlós, civilben jegyző (Kékes)	távollévő	n.a.
Boldizsár László	életfogytigliani k.	tart. hadnagy	távollévő	n.a.
Juhász József	életfogytigliani k.	csendőrőrmester	távollévő	Tasnádszántó
Lax Heinrich (Chaim)	életfogytigliani k.	festőmester	jelenlévő	Máramarossziget
Nicolae Vitcu	15 év kényszermunka	őrnagy	jelenlévő	Trehaia ²⁰⁸ (Lugosi lakos)
Johann Boschner	15 év kényszermunka ²⁰⁹	SS katona, civilben földműves	jelenlévő	Bilak
Gheorghe Teodorescu	10 év kényszermunka	százados	távollévő	n.a. (volt aradi lakos)
Szántó Géza	10 év kényszermunka	főhadnagy, civilben jegyző	távollévő	Magyarcsaholy
Szomjú Pál	10 év kényszermunka	őrzetető	jelenlévő	Szatmárpálfalva
Orbán Jeremiás	5 év kényszermunka	borbély	jelenlévő	Bethlen (rettegi lakos)
Szika István	5 év börtön	tart. főhadnagy, civilben tisztviselő	jelenlévő	Szeged (szilágysomlyói lakos)
Gáll Ferenc	3 év börtön	szakaszvezető	jelenlévő	Szilágyperecsen
Szabó József	3 év börtön	kereskedő	jelenlévő	Borossebes
dr. Győri Bernát	felmentették	ügyvéd	jelenlévő	Nagyszében (kolozsvári lakos)
Ion Nicolaescu	felmentették	százados	jelenlévő	Balș
Hétvári Ferenc	felmentették	mészáros, tartalékos őrmester	jelenlévő	Nagybánya
dr. Oláh Imre	felmentették	sebész	jelenlévő	Oravicabánya (kolozsvári lakos)

²⁰⁸ Mehedintji megye.

²⁰⁹ Az ügyész fellebbezett az ítélet súlyosbításáért.

8. Az észak-erdélyi gettóper

A nyolcadik csoport pere volt a legnagyobb szabású a kolozsvári népbíróság előtt lezajlott eljárások közül. A pert május 22–31 között tárgyalták, az ítéletet május 31-én hirdették ki (az eljárás rövid lefolyása különösen szembeötlő a vádlottak hatalmas számát tekintve).²¹⁰ A per vádlottait az észak-erdélyi zsidóság 1944 tavaszi gettósításában és deportálásában való részvétel miatt állították bíróság elé. A népbíróság vádirata négy fő részre tagolódott: a náci fajelmélet elmarasztalásával és ennek alátámasztására a Szovjetunió területén elkövetett zsidóellenes atrocitások taglalásával, majd a Horthy-rendszer felelősségének elemzésével az 1944 tavaszi gettósítások lebonyolításában (sűrű hivatkozással a Budapesten ekkor már lezajlott Jaross Andor, a Sztójay-kormány belügyminisztere ellen lefolytatott perre). Harmadrészt a helyi, észak-erdélyi polgári és katonai szervek felelősségének taglalásával, majd személyenként bemutatva az egyes vádpontokat.²¹¹ A vádlottak többsége a gettósítás és deportálás adminisztratív megszervezésében szerepet játszó magyar funkcionáriusok és rendőrök, valamint csendőrök közül került ki (78%), a többi vádlott a gettósításban közreműködő (a zsidó nők motozását végző szülésznők, a zsidó lakosok vagyonának elkobzásában részt vevő lakosok és tisztviselők, illetve olyan személyek, akik bujkáló zsidókat jelentettek fel, esetleg fizikailag bántalmaztak) helyi lakossághoz tartozott (22%). A perben mind a 11 észak-erdélyi gettó (és az ideiglenesen felállított szamosújvári és sepsiszentgyörgyi)²¹² ügye letárgyalásra került.

Gettó	A deportáltak száma	A deportálás időtartama	Az egyes gettókhöz kapcsolódó vádlottak
Nagyvárad	27 215	május 23. – június 27.	20
Szatmárnémeti	18 863	május 22. – június 1.	15
Kolozsvár	16 148	május 25. – június 9.	17
Máramarossziget	12 849	május 16. – május 22.	9
Felsővisó	12 074	május 19. – május 21.	1
Somlyócehi (Szilágysomlyó)	7851	május 31. – június 6.	23
Dés	7674	május 28. – június 8.	18
Marosvásárhely	7549	május 27. – június 8.	15

²¹⁰ *Világosság*, 1946. június 3. A népbírósági perek átlagos időtartama kilenc nap volt.

²¹¹ Lustig, 2007: 32–74.

²¹² A szamosújvári és sepsiszentgyörgyi gettókat a zsidók kis létszáma miatt idő előtt felszámolták, a szamosújvári zsidókat a kolozsvári gettóba, míg a sepsiszentgyörgyieket a szászrégenibe szállították.

Gettó	A deportáltak száma	A deportálás időtartama	Az egyes gettókhoz kapcsolódó vádlottak
Beszterce	5981	Június 2. – június 6.	7
Nagybánya	5917	május 29. – június 5.	10
Szászrégen	3149	Június 4.	29 (ebből 5 személy a sepsiszentgyörgyi, 6 a Csík megyei zsidóság gettósításához kapcsolódóan)

Az észak-erdélyi zsidóság gettósítása és deportálása 1944 májusa és júniusa között.²¹³

194 személy ellen nyújtottak be vádindítványt, közülük azonban csak 51-en voltak előzetes letartóztatásban. A vádlottak közül nemzetiség szerint 189 magyar, 1 román, 3 német (köztük egy német állampolgár) és 1 zsidó volt. A népbíróság összesen 30 főt ítelt halálra – mind távollétükben (ebből 27 magyar, 2 német, 1 román), 71 főt életfogytiglani kényszermunkára vagy börtönre (ebből 3 főt jelenlétében), 78 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára vagy börtönre (37 főt jelenlétében), 6 főt 3 évi börtönre (jelenlétükben), míg 6 főt felmentettek. Egy személy, Inczedy-Joksmann Ödön volt Kolozs megyei főispán ügyét az ügyész kérésére elkülönítették, mert „nem sikerült kideríteni a vádlott bűnösségére vonatkozó valós tényállást”.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Félegyházi-Meggyesi Ágoston ²¹⁴	halál	csendőrezredes (Nagyvárad)	távollévő	n.a.
Deményi ?	halál	csendőrezredes (Szatmárnémeti)	távollévő	n.a.
dr. Urbán László Ferenc	halál	rendőrtiszt (Kolozsvár)	távollévő	Komárom
dr. Paksy-Kiss Tibor ²¹⁵	halál	csendőrezredes (Kolozsvár, a IX. Csendőrkerület parancsnoka)	távollévő	Monostorpályi
dr. Victor Capesius ²¹⁶	halál	gyógyszerész, volt SS-tiszt	távollévő	Szerdahely ²¹⁷

²¹³ A táblázat Braham munkája (Braham, 1997: 597–620.) és a kolozsvári népbíróság 8. perében hozott ítéletek (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 217–328.) alapján készült.

²¹⁴ 1958-ban Budapesten halálra ítélték és kivégezték. Kovács, 2001: 136.

²¹⁵ A budapesti népbíróság 1946-ban 15 évi börtönre ítélte. BFL, XXV.1.a 5045/1945.

²¹⁶ A vádiratban csak „Kapesius N.” néven szerepelt. 1965-ben a frankfurti Auschwitz-perben kilenc év börtönre ítélték. 1968-ban szabadult. Schlessak, 2009: 322-333.

²¹⁷ A vádiratban – valószínűleg tévesen – Segesvár szerepel.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Papp János ²¹⁸	halál	csendőrezredes (Marosvásárhely, a X. Csendőrkerület parancsnoka)	távollévő	n.a.
Zalánthay János	halál	csendőrezredes (Marosvásárhely – Papp helyettese)	távollévő	n.a.
dr. Bedő Géza ²¹⁹	halál	rendőrtiszt (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
? Schröder	halál	Gestapo-tiszt (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
Kónya ?	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Pintér ?	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Kallós Ferenc	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Bányai Pál	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Bíró Balázs	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Fehér Sándor	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Gösi István	halál	csendőr	távollévő	n.a.
Antalfy Pál	halál	csendőrezredes (Dés)	távollévő	n.a.
Elekes Ferenc	halál	rendőrtiszt (Zilah)	távollévő	n.a.
Mariska György	halál	csendőrezredes (Zilah)	távollévő	n.a.
Pethes István	halál	rendőrtiszt. (Szilágysomlyó)	távollévő	n.a.
dr. Horváth Sándor	halál	csendőrszázados (Szilágysomlyó)	távollévő	n.a.
dr. Krasznai László	halál	jegyző (Szilagy vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Tóth Lajos	halál	rendőrtiszt (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
dr. Sárváry Miklós	halál	csendőrezredes (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
Florea Tășcan	halál	csendőr (Barcánfalva)	távollévő	Középapsa
Bíró János	halál	csendőr (Barcánfalva)	távollévő	n.a.
Varga György	halál	csendőr (Barcánfalva)	távollévő	n.a.
Bede István	halál	honvéd (Máramarossziget)	távollévő	n.a.

²¹⁸ Magyarországon 1950-ben, az ún. „tábornokok pere” koncepció eljárásban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

²¹⁹ 1949-ben Magyarországon letartóztatták.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Pásztai Ernő	halál	csendőr (Beszterce)	távollévő	n.a.
Jakab Miklós	halál	kémelhárító tiszt. (Beszterce)	távollévő	n.a.
dr. Gyapai László ²²⁰	életfogytigliani börtön	volt polgármester (Nagyvárad)	távollévő	Győr
dr. Nadányi János ²²¹	életfogytigliani börtön	alispán (Bihar vármegye)	távollévő	n.a.
Endrődi Barnabás ²²²	életfogytigliani börtön	főispán (Szatmár vármegye)	távollévő	n.a.
Boér Endre	életfogytigliani börtön	alispán (Szatmár vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Vásárhelyi László ²²³	életfogytigliani börtön	polgármester (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
dr. Rednik Sándor	életfogytigliani börtön	polgármester (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
dr. Székely József	életfogytigliani börtön	ügyvéd, polgármester (Bánffyhungyad)	távollévő	Bánffyhungyad
dr. Márton Zsigmond ²²⁴	életfogytigliani börtön	alispán (Maros-Torda vármegye)	távollévő	n.a.
Szmolenszki László ²²⁵	életfogytigliani börtön	alispán (Beszterce-Naszód vármegye)	távollévő	n.a.
Kozma István ²²⁶	életfogytigliani börtön	altábornagy	távollévő	Csíkszereda
dr. Veress Jenő ²²⁷	életfogytigliani börtön	polgármester (Dés)	távollévő	n.a.
dr. Gazda András	életfogytigliani börtön	alispán (Szilágy vármegye)	távollévő	n.a. (zilahi lakos)
dr. Udvari József	életfogytigliani börtön	polgármester (Szilágysomlyó)	távollévő	n.a.
dr. Kuales Norbert	életfogytigliani börtön	ügyvéd, volt polgármester (Beszterce)	távollévő	n.a.
Körmendy Géza	életfogytigliani börtön	ezredes (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
dr. Csóka László	életfogytigliani börtön	polgármester (Szatmárnémeti)	jelenlévő	Debrecen

²²⁰ A háború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

²²¹ 1949-ben Budaörsön élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²²² A háború után Budapesten telepedett le. Uo.

²²³ A háború után Svájcban telepedett le. Uo.

²²⁴ 1949-ben Budapesten élt. Uo.

²²⁵ 1949-ben Szegeden lakott. Uo.

²²⁶ Magyarországon 1950-ben egy koncepciók eljárásban halálra ítélték és kivégezték.

²²⁷ Az ÁVH letartóztatta háborús bűnök vádjával.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Petry Gyula	életfogytiglani k.	csendőrezredes, civilben jogász	távollévő	Nagyvárad
Fráter János	életfogytiglani k.	csendőrezredes	távollévő	n.a. (berettyóújfalusi lakos)
dr. Rektor Béla ²²⁸	életfogytiglani k.	csendőrezredes	távollévő	Kiskálló (nyíregyházi lakos)
Berentes László ²²⁹	életfogytiglani k.	százados	távollévő	Zilah
Garai István	életfogytiglani k.	csendőrszázados	távollévő	n.a.
dr. Bodolai-Bedák Endre ²³⁰	életfogytiglani k.	csendőrezredes	távollévő	n.a.
Sziklay Ferenc	életfogytiglani k.	csendőrőrnagy	távollévő	n.a. (budapesti lakos)
Medgyesi András	életfogytiglani k.	csendőrőrnagy	távollévő	n.a. (budapesti lakos)
Büss Dezső	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a.
Eőry Gyula ²³¹	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a.
Fekete György	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a. (debreceni lakos)
Ilonka Sándor	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a. (debreceni lakos)
Teveli János	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a.
Szöllősi István	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a.
Szabados Géza	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a.
Tóth János	életfogytiglani k.	törzsőrmester	távollévő	n.a.
Juhász Mihály	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyvárad lakos)
Pozsgai Sándor	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyvárad lakos)
Ormos Lajos	életfogytiglani k.	sofőr	távollévő	Nagyvárad
Keresztesi Gábor	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyvárad lakos)
Felföldi István	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyvárad lakos)
Garai Imre	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyvárad lakos)

²²⁸ A háború után előbb Ausztriában, majd az Egyesült Államokban telepedett le.

²²⁹ Magyarországon 1949-ben letartóztatták és július 5-én öt év börtönre ítélték. Erre hivatkozva egyben a kiadatását is megtagadták (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 50. doboz, 239. tétel, 2767/52.). Perirata: BFL, VII.5.e 1111/1950.

²³⁰ 1949-ben Budapesten élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²³¹ 1949-ben Mecsekalján élt. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Fehér Sándor	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyváradi lakos)
Horváth József ²³²	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyváradi lakos)
Szabó Mihály	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	Szentes (nagyváradi lakos)
Megyeri ?	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyváradi lakos)
Budai ?	életfogytiglani k.	csendőr	távollévő	n.a. (nagyváradi lakos)
dr. Rogozi- Papp Zoltán	életfogytiglani k.	alpolgármester (Szatmárnémeti)	távollévő	n.a.
dr. Sárközi Béla	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Szatmárnémeti)	távollévő	n.a.
Czégényi Károly	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Szatmárnémeti)	távollévő	n.a.
dr. Papp Géza ²³³	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Kolozsvár)	távollévő	n.a.
Császár Sámuel ²³⁴	életfogytiglani k.	„finánc”	távollévő	n.a.
Horkay Zoltán ²³⁵	életfogytiglani k.	ny. katonatiszt	távollévő	n.a.
Menyhárt Ferenc	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.
dr. Orosz József ²³⁶	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.
Szentkúti András	életfogytiglani k.	rendőr (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.
dr. Boldizsár Pál ²³⁷	életfogytiglani k.	jegyző (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.
Ojtozi Elek	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.
Dudás János	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Szászrégen)	távollévő	n.a.
Takács István	életfogytiglani k.	rendőr (Dés)	távollévő	n.a.
Lakadár József	életfogytiglani k.	vasutas	távollévő	n.a. (desi lakos)

²³² 1949-ben Móron letartóztatták háborús bűnök vádjával (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Szóbeli jegyzék).

²³³ Magyarországon 1949-ben letartóztatták. Uo.

²³⁴ 1949-ben Budapesten élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²³⁵ 1949-ben Budapesten élt. Uo.

²³⁶ 1949-ben budapesti lakos volt. Uo.

²³⁷ Magyarországon is elítélték. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Nagy Jenő ²³⁸	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Nagybánya)	távollévő	n.a.
Balogh Károly	életfogytiglani k.	gyári munkás	távollévő	n.a. (nagybányai lakos)
Vajai Imre ²³⁹	életfogytiglani k.	rendőr (Nagybánya)	távollévő	n.a. (nagybányai lakos)
Bertalan István	életfogytiglani k.	rendőr (Nagybánya)	távollévő	n.a.
dr. Sréter János	életfogytiglani k.	polgármester (Zilah)	távollévő	n.a.
Sárközi Miklós	életfogytiglani k.	csendőrtörzsőrmester (Zsibó)	távollévő	n.a.
Horváth János ²⁴⁰	életfogytiglani k.	csendőr törzsőrmester (Szilágynagyfalu)	távollévő	n.a.
dr. Illinyi László	életfogytiglani k.	alispán (Máramaros vármegye)	távollévő	n.a.
Fejér János	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Máramarossziget)	távollévő	n.a.
dr. Debreczeni Kálmán ²⁴¹	életfogytiglani k.	rendőrtiszt (Beszterce)	távollévő	n.a.
Orendi Gusztáv	életfogytiglani k.	kereskedő	távollévő	Beszterce
Sárosi Gyula	életfogytiglani k.	rendőrtiszt	távollévő	n.a.
Gecse József	életfogytiglani k.	szabó	jelenlévő	Dés
Orgoványi József ²⁴²	életfogytiglani k.	rendőrtiszt	jelenlévő	n.a.
Somorjai János ²⁴³	25 év kényszermunka	rendőr (Dés)	távollévő	n.a.
Kassay János	25 év kényszermunka	rendőr (Dés)	távollévő	n.a.
Garamvölgyi Albert	25 év kényszermunka	rendőr (Dés)	távollévő	n.a.
dr. Désaknai ?	25 év kényszermunka	rendőr (Dés)	távollévő	n.a.
dr. Berecki Ernő	25 év kényszermunka	rendőrtiszt (Szamosújvár)	távollévő	n.a.

²³⁸ A háború után Magyarországon internálták (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/C/1949. Szóbeli jegyzék).

²³⁹ 1949-ben letartóztatták. Uo.

²⁴⁰ A háború után Sopronszécsényben telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁴¹ 1949-ben Kaposváron élt. Uo.

²⁴² A nagyenyedi börtönben hunyt el (Bethlen, 1989: 242.).

²⁴³ Magyarországon is elítélték (BFL, XXV.2.b 15788/1945).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Iványi András ²⁴⁴	25 év kényszermunka	rendőrtiszt (Szamosújvár)	távollévő	n.a.
dr. Szlávy László	25 év kényszermunka	főispán (Szilágy vármegye)	távollévő	n.a. (zilahi lakos)
dr. Szaplóczai László	25 év kényszermunka	főispán (Máramaros vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Németh Imre ²⁴⁵	25 év kényszermunka	rendőrtiszt (Nagyvárad)	távollévő	n.a.
dr. Toperczer ?	25 év kényszermunka	rendőrtiszt	távollévő	n.a.
dr. Varga Lajos	25 év kényszermunka	főispán (Kolozs vármegye)	távollévő	n.a.
Joós Andor ²⁴⁶	25 év kényszermunka	főispán (Maros-Torda vármegye)	távollévő	n.a.
Komáromy László ²⁴⁷	25 év kényszermunka	katonatiszt (Szászrégen)	távollévő	n.a.
dr. Polonkai Géza ²⁴⁸	25 év kényszermunka	rendőrtiszt (Gyergyószentmiklós)	távollévő	n.a.
Ferenczi Béla ²⁴⁹	25 év kényszermunka	rendőr (Gyergyószentmiklós)	távollévő	n.a.
Czeisperger Péter	25 év kényszermunka	cipész	jelenlévő	Szatmárnémeti
Lázár József	25 év kényszermunka	könyvtáros	jelenlévő	Szilágysomlyó
dr. Vincze István	20 év kényszermunka	rendőrtiszt (Sepsiszentgyörgy)	távollévő	n.a.
Balla ?	20 év kényszermunka	csendőrtiszt (Sepsiszentgyörgy)	távollévő	n.a.
Szentpáli G. Kálmán	20 év kényszermunka	csendőrezredes	távollévő	n.a.
Osváth Zoltán	20 év kényszermunka	kőműves	jelenlévő	Kolozsvár (nagybányai lakos)
Vánca János	20 év kényszermunka	rendőr (Szatmárnémeti)	jelenlévő	n.a. (szatmárnémeti lakos)
Lakatos András	20 év börtön	pénztáros (Bánffyhunyad)	távollévő	n.a.

²⁴⁴ 1949-ben Budapesten élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁴⁵ 1949-ben Budapesten lakott. Uo.

²⁴⁶ 1946-ban a budapesti népbíróság is elítélte (BFL, XXV.2.b 623/1945).

²⁴⁷ 1949-ben Cegléden lakott (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁴⁸ Egy 1949-es külügyi jelentés szerint, 1945-ben elhunyt Magyarországon. Uo.

²⁴⁹ 1948-ban a debreceni rendőrkapitányság hivatalban lévő alkalmazottja volt. Uo.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Bonda István	20 év börtön	alispán (Udvarhely vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Filó Ferenc ²⁵⁰	20 év börtön	polgármester (Székelyudvarhely)	távollévő	n.a.
dr. Ábrahám József ²⁵¹	20 év börtön	alispán (Csík vármegye)	távollévő	n.a.
Szász Gerő ²⁵²	20 év börtön	polgármester, korábban ügyvéd ²⁵³ (Csíkszereda)	távollévő	n.a.
dr. Barabás Andor ²⁵⁴	20 év börtön	alispán (Háromszék vármegye)	távollévő	n.a.
Virányi András ²⁵⁵	20 év börtön	polgármester (Sepsiszentgyörgy)	távollévő	n.a. (nyíregyházi lakos) ²⁵⁶
Tamási Lajos	20 év börtön	polgármester (Szamosújvár)	távollévő	n.a.
Sarkadi Ágoston	20 év börtön	fodrász	jelenlévő	Máramarossziget
Rajnay-Reiner Károly	20 év börtön	tábornok, főispán	jelenlévő	Sóskút
Medgyesi Erzsébet	15 év kényszermunka	szülésznő	jelenlévő	Margitta
Kugler György	15 év kényszermunka	magántisztviselő	jelenlévő	Marosvécs (szászrégeni lakos)
Botos János ²⁵⁷	15 év börtön	újságíró, politikus (Erdélyi Párt)	jelenlévő	Bükkös (kolozsvári lakos)
dr. Lehner Zsigmond	15 év börtön	orvos	jelenlévő	Dés
Fekete Erzsébet	12 év börtön	N. A.	jelenlévő	Szatmárnémeti
Vajai Sándor	12 év börtön	főjegyző (Nagybánya)	távollévő	Nagybánya
Haracsek József	12 év börtön	a nagybányai Baross Szövetség volt elnöke	távollévő	n.a.
Újvári Irén	12 év börtön	háztartásbeli	távollévő	n.a.
Lohr Tivadar	12 év börtön	csendőrezredes (Csíkszereda)	távollévő	n.a.

²⁵⁰ 1951-ben Magyarországon 20 év kényszermunkára ítélték (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 239. tétel, 50. doboz, 1136/1952. Szóbeli jegyzék).

²⁵¹ Magyarországon is volt népbírósi ügye (BFL, XXV.1.a 3687/1945).

²⁵² 1946-ban a Telepítési Hivatal főosztályvezetőjeként dolgozott Budapesten (*Világosság*, 1946. június 4.).

²⁵³ 1938. október 3-tól a város polgármestere (*Keleti Újság*, 1938. október 5; Szabó, 2015: 258.)

²⁵⁴ A háború után Magyarországon, Diósdon telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁵⁵ A háború után Nyíregyházán telepedett le, ahol erdészként dolgozott. Uo. 1979. december 20-án hunyt el Pestszentlőrincen (*Népszabadság*, 1980. január 1.).

²⁵⁶ *Belügyi Közlöny*, 1943: 924.

²⁵⁷ A nagyenyedi börtönben hunyt el (Balogh, 1981: 234.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Forgács József ²⁵⁸	12 év börtön	főjegyző (Kolozs vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Hannel Ferenc ²⁵⁹	12 év börtön	főjegyző (Marosvásárhely)	távollévő	n.a.
dr. Jávor Ernő ²⁶⁰	12 év börtön	főjegyző (Maros-Torda vármegye)	távollévő	n.a.
Gálffy Dezső	12 év börtön	főispán (Udvarhely vármegye)	távollévő	n.a.
dr. Zsigmond János	12 év börtön	rendőrtiszt (Székelyudvarhely)	távollévő	n.a.
Kiss László	12 év börtön	csendőrezredes (Székelyudvarhely)	távollévő	n.a.
Farkas Pál	12 év börtön	rendőrtiszt (Csíkszereda)	távollévő	n.a.
Kerényi István	12 év börtön	portás	távollévő	n.a. (szatmárnémeti lakos)
Gaáli Ernő	12 év börtön	főispán (Csík vármegye)	távollévő	n.a.
Lovas Irma	10 év kényszermunka	szülésznő	távollévő	Szászrégen
Fekete Margit	10 év kényszermunka	háztartásbeli (Nagyvárad lakos)	jelenlévő	Budapest (dési lakos)
Zeffler Rozália	10 év kényszermunka	szülésznő	jelenlévő	Ermihályfalva
dr. Tóth Mátyás ²⁶¹	10 év börtön	polgármester (Gyergyószentmiklós)	távollévő	n.a.
dr. Schilling János ²⁶²	10 év börtön	földbirtokos, alispán (Beszterce-Naszód vármegye).	jelenlévő	Noszoly
Tarr Kázmér	10 év börtön	tisztviselő	jelenlévő	Kolozsvár
dr. Májay Ferenc	10 év börtön	polgármester (Marosvásárhely)	jelenlévő	Szentgerice
dr. Schmidt Imre	10 év börtön	polgármester (Szászrégen)	jelenlévő	Szászrégen
Csordacsics Egon ²⁶³	10 év börtön	zsídóügyi tanácsadó (?)	távollévő	n.a.
Kerekes Ádám	10 év börtön	levente (?)	távollévő	n.a.

²⁵⁸ 1949-ben Győrött lakott (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁵⁹ 1949-ben a pesterzsébeti városháza tisztviselője volt. Uo.

²⁶⁰ A háború után Egerben telepedett le. Uo.

²⁶¹ 1949-ben budapesti lakos. Uo.

²⁶² A nagyenyedi börtönben hunyt el (Bethlen, 1989: 245.).

²⁶³ A háború után Ausztriában telepedett le (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
dr. Sámi Béla Adalbert	10 év börtön	nyugdíjas	jelenlévő	Szilágybagos (Zilahi lakos)
dr. Dénes Dezső	10 év börtön	tisztviselő (Zilah)	jelenlévő	Szilágyfőkeresztúr (Zilahi lakos)
Jancsó Rozália	10 év börtön	szülésznő	jelenlévő	Felőr (rettegi lakos)
Ángya János	10 év börtön	rádiós	jelenlévő	Magyarcséke (kolozsvári lakos)
Petóvári- Petrik László	10 év börtön	földműves	jelenlévő	Nagysáró ²⁶⁴ (kolozsvári lakos)
dr. Pirkler Ernő	10 év börtön	titkár (Szatmárnémeti)	jelenlévő	Szatmárnémeti
Horák Vilmos	10 év börtön	munkás	jelenlévő	Kolozsvár
Báthori Ilona	10 év börtön	háztartásbeli	jelenlévő	Kolozsvár
Enyedi Irma	8 év börtön	háztartásbeli	jelenlévő	Kolozsvár
Borbély Kálmán	8 év börtön	földbirtokos	jelenlévő	Vasasszentgothárd
dr. Molnár Ferenc	8 év börtön	orvos	jelenlévő	Szamosardó
Hullmann Ferenc	8 év börtön	tisztviselő	jelenlévő	Zirc (máramarosszigeti lakos)
Heinrich Smolka	8 év börtön	kereskedő	jelenlévő	Szászrégen (besztercei lakos)
Vida János	8 év börtön	tisztviselő	jelenlévő	Szilágyсомlyó
Kovács Mihály	8 év börtön	nyugdíjas	jelenlévő	Szilágyborzás
Vadas József	8 év börtön	villanyszerelő	jelenlévő	Nagyvárad
Cser Lajos	8 év börtön	magántisztviselő	jelenlévő	Nagyvárad
dr. Szentiványi Gábor	8 év börtön	főispán (Háromszék vármegye)	jelenlévő	Sepsiszentgyörgy
Oláh Sándor	3 év börtön	szabó	jelenlévő	Pusztakamarás (kolozsvári lakos)
Lakatos Ferenc	3 év börtön	jegyző (Csicsógyörgyfalva)	jelenlévő	Retteg
Lax József	3 év börtön	ékszerész	jelenlévő	Marosvásárhely
Farmati Sándor ²⁶⁵	3 év börtön	kereskedő	jelenlévő	Szilágyсомlyó
Szabó Adalbert	3 év börtön	tisztviselő	jelenlévő	Marosvásárhely
Duha Irén	3 év börtön	háztartásbeli	jelenlévő	Szilágyсомlyó

²⁶⁴ Napjainkban Sarovce, Szlovákia.

²⁶⁵ A legfiatalabb vádlott elítélésekor 19 éves volt.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozása	Jelen- vagy távollévő vádlott	Születési hely
Szilárszki Melánia (szül. <i>Kasári</i>)	felmentették	háztartásbeli (Révi lakos)	jelenlévő	Váradszöllős
Kosári Irén	felmentették	háztartásbeli	jelenlévő	Váradszöllős
Szabó Kálmán	felmentették	jegyző (régeni járás)	jelenlévő	n.a.
Komán István	felmentették	főjegyző (Borsa)	jelenlévő	n.a.
Szilágyi István	felmentették	jegyző (Beszterce)	jelenlévő	Beszterce
Nagy István	felmentették	építész	jelenlévő	Szilágysomlyó
Inczédy- Joksmann Ödön	ügyét elkülönítették	főispán (Kolozs vármegye)	jelenlévő	Gyulafehérvár (kolozsvári lakos)
dr. Szász Ferenc	ügyét elkülönítették	alispán (Kolozs megye)	elhunyt	n.a.
Rossner István	ügyét elkülönítették	n.a.	elhunyt	n.a.

9. A kilencedik csoport pere

A kilencedik csoport pere június 23-án vette kezdetét,²⁶⁶ ítéletet június 30-án hirdetett a népbíróság.²⁶⁷ A pernek nem volt egységes tematikája, de túlsúlyban vannak azon ügyek, melyek az 1944 szeptemberi magyar-román háborúhoz kapcsolódnak és a magyar oldalról elkövetett atrocitásokat tárgyalják. A népbíróság a per során tíz esetet szankcionált, az 1940-es vérengzéssel ellentétben az áldozatok itt már nem túlnyomóan románok, hanem zsidó és cigány áldozatok is jelentős számmal voltak. A halálos áldozatok számát tekintve messze kiemelkedik a zilahi csendőrzászlóalj által végrehajtott pusztakamarási vérengzés, melynek során Nagy- és Kissármás 126 zsidó lakosát lőtték tömegsírba. Egyetlen esetben nem a magyar katonák, hanem a német Wehrmacht felelőssége merült fel. Kiemelendő azonban, hogy a nyomozati munka során a közvádlók a szankcionálnál több esetet tártak fel, ezek egy részével később polgári bíróságok foglalkoztak (például 18 tordai román civil, illetve 13 marosludasi zsidó lakos törvénytelen

²⁶⁶ *Világosság*, 1946. június 23.

²⁶⁷ Uo. 1946. július 1.

kivégzésével).²⁶⁸ A jelzett perek anyagaihoz még nem sikerült hozzáférnem, így a lenti listában nem szerepelnek, valószínűsíthető azonban, hogy a táblázatban szereplő 188 halálos áldozatnál lényegesen több román és zsidó polgári áldozatot követelt az 1944. szeptember–októberi hadiállapot.²⁶⁹

Helyszín és időpont	A vádak	Áldozat	Katonai vádlott	Civil vádlott	Felmentve
Várorja (1944 ősze)	Mészáros András csendőrőrnagy és Bakó Ignác csendőrőrmester kivégeztek két dezertált román munkaszolgálatost, majd letartóztattak több helyi lakost, akiket dezertőrök és partizánok bűjtatásával vádoltak. A vallatás során elszenvedett verésbe egy letartóztatott behalt. ²⁷⁰	3	2 ²⁷¹	-	-
Láposhidegkút (1944.10.)	Magyar katonák elfogtak két óradnai illetékességű román munkaszolgálatost, akik egységüktől dezertálva próbáltak hazajutni. A századparancsnok utasítására mindkettőjüket agyonlőtték. ²⁷²	2	3	-	-
Romoly (1944 szeptembere)	Vass Károly honvéd egy helyi román személyt agyonlőtt, egy másikat pedig súlyosan megsebesített amikor azok megkísérelték megakadályozni szarvasmarháik elrekvirálását a magyar honvédek által. ²⁷³	1	1 (1 halálos ítélet)	-	-
Rakottyás (1944 szeptembere)	Zahariás András, az 5. székely határőr zászlóalj tisztje elrendelte hét elfogott román pásztor kivégzését, azzal vádolva őket, hogy partizánok. Nagy Kálmán	7	3	-	-

²⁶⁸ A két esetre vonatkozóan lásd: Marțian–Racovițan, 1997: 1395. Az atrocitások szakszerű feldolgozása azonban még várat magára.

²⁶⁹ A magyarelles atrocitásokkal a népbíróság nem foglalkozott, de a Magyar Békeelőkészítő Osztály iratai alapján legkevesebb 188 polgári személy (közülük 186 magyar, 1 német és 1 román) esett áldozatul a román önkénteseknek (Maniu-gárda), hadseregnek és csendőri alakulatoknak. A különböző internálótáborokba (köztük a hírhedt földvárba) hurcolt és ott meggyilkolt magyar polgári személyek és hadifoglyok száma még nem ismert.

²⁷⁰ SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 346.

²⁷¹ Csendőrök.

²⁷² Uo. 346–347.

²⁷³ Uo. 347.

Helyszín és időpont	A vádak	Áldozat	Katonai vádlott	Civil vádlott	Felmentve
	őrmester felállította a kivégzőosztagot, melynek katonái azonban megtagadták a kapott parancsot. Végül három katona jelentkezett helyettük önként, akik végrehajtották a kivégzést. ²⁷⁴				
Borgóprund (1944.10.10.)	A Borgóprundon állomásozó magyar katonai alakulatok (a 27-es székely határőr század és a 33. hegyivadász ezred) parancsnokai elrendelték hét helyi lakos kivégzését partizántevékenység vádjával. Az áldozatokat október 10-én éjjel a falu mellett egy sáncba lőtték. ²⁷⁵	7	6 ²⁷⁶ (5 halálos ítélet)	4 (2 halálos ítélet)	-
Felsőszócs (1944 októbere)	Kovács Ödön zászlós agyonlőtt két helybéli lakost. ²⁷⁷	2	1 (1 halálos ítélet)	-	-
Arad (1944 szeptembere)	A város magyar-német megszállását követően Schumacher Emil helyi német lakos feljelentett egy helyi zsidó személyt, aki a román kiugrás (augusztus 23.) után foglyul ejtett német katonákat bántalmazta. A letartóztatott Kohn Miklóst egy német hadnagy parancsára az aradi várban agyonlőtték. ²⁷⁸	1	-	1	-
Billéd (1944.09.21.)	A falu körül dúló harcok idején Johann Baschmann, a Wehrmacht őrmestere kivégeztetett kilenc helyi román lakost, akiket a szovjeteknek való kémkedéssel vádolt meg. A további kivégzéseket a helyi német lakosok akadályozták meg. ²⁷⁹	9	1 (1 halálos ítélet)	-	-

²⁷⁴ Uo. 347–348.

²⁷⁵ Uo. 348–349.

²⁷⁶ 1 fő csendőr.

²⁷⁷ Uo. 349.

²⁷⁸ Uo. 349.

²⁷⁹ Uo. 349–350.

Helyszín és időpont	A vádak	Áldozat	Katonai vádlott	Civil vádlott	Felmentve
Nagysármás (1944.09.23.)	1944. szeptember 5-én a Magyar Királyi Honvédség elfoglalta Nagysármást és környékét. Szeptember 9-én a faluba rendelt 21. zilahi csendőr zászlóalj a 2. páncélososztály katonáinak és a helyi nemzeti gárda tagjainak segítségével összegyűjtötte Nagysármás és Kissármás teljes zsidó lakosságát, akiket egy improvizált gettóban helyeztek el. Szeptember 23-án éjjel Pusztakamarás határában a csendőrök tömegsírba lőtték őket. Másnap a szomszédos falvakból további 40 zsidót indítottak útnak, de egy magyar alezredes megakadályozta a további kivégzéseket. ²⁸⁰	126	9 ²⁸¹ (8 halálos ítélet)	2	1
Köröstarján (1944.09.29.)	A Magyar Honvédség 1944. szeptember 29-én visszafoglalta a települést a szovjet-román csapatoktól, majd a faluban állomásozó katonai egység parancsnoka, Bárdos János alhadnagy felállított egy nemzeti gárdát rendvédelmi feladatokra. Ennek vezetőjévé ifj. vitéz Harmathy Sándort nevezte ki, majd az egységet kézfegyverekkel és gránátokkal látta el. A gárdisták még aznap 13 helyi román lakost mészároltak le, majd tevékenységüket a szomszédos Körösgyéresen próbálták folytatni, de az ottani gárdaparancsnok, Vagaszki Sándor ezt megakadályozta és lefegyverezte őket. ²⁸²	13	1 (1 halálos ítélet)	5 (5 halálos ítélet)	-
Nagyszalonta (1944.09.30.)	1944. szeptember végén Nagyszalontát rövid időre elfoglalta a Vörös Hadsereg,	18	5 ²⁸⁴ (5	1 (1	-

²⁸⁰ Uo. 352–356.²⁸¹ Csendőrök.²⁸² Uo. 356–357.²⁸⁴ 2 csendőr.

Helyszín és időpont	A vádak	Áldozat	Katonai vádlott	Civil vádlott	Felmentve
	melynek bevonulásakor a helyi cigányzenekar eljátszotta az internacionálét. Szeptember 30-án – a kibontakozó ellentámadás eredményeként – a város ismét magyar kézre került. A városba bevonuló csapatok parancsoka, Tarnaváry tábornok elrendelte a muzsikások kivégzését, melyet egy csendőrkülönítmény hajtott végre. ²⁸³		halálos ítélet)	halálos ítélet)	

A per során „gazdasági jellegű” bűncselekményekért is ítétek el vádlottakat (a Nemzeti Munkaközpont nagyváradi és kolozsvári vezetőit, a Baross Szövetség kolozsvári tagozati elnökét, valamint a kolozsvári iparkamara titkárát). Kilenc román katonatisztet dél-erdélyi hadifogolytáborok parancsnokaiként elkövetett kilengésekkel vádoltak. Három német vádlott a Romániai Német Népközösségben betöltött vezető jellegű tevékenységért került vád alá (köztük volt a szervezet országos vezetője, Andreas Schmidt SS-Hauptsturmführer és romániai német Volksgruppenführer is, akit távollétében ítétek el), míg a marosvásárhelyi Elmer Mátyás a Volksbundban betöltött szerepéért lett elítélve. A többi vádlott az előző csoportok „tematikái” alapján állt a bíróság elé (munkaszolgálatos századok keretlegényei,²⁸⁵ a katonai közigazgatás parancsnokai és tanácsadói,²⁸⁶ gettósításban való közreműködés²⁸⁷ vagy bujkáló zsidók feljelentése).

A perben 104 vádlott ellen nyújtottak be vádiratot, de közülük mindössze 28-an voltak előzetes letartóztatásban. Ebből 86 fő magyar, 10 fő román, 7 fő német és 1 zsidó volt. A népbíróság 36 vádlott ellen hozott halálos ítéletet – mind távollétükben (ebből nemzetiség szerint 34 magyar, 1 német és 1 román), 20 személyt életfogytiglani kényszermunkára (ebből 1 főt jelenlétében), 34 főt 5-től 25 évig terjedő kényszermunkára vagy börtönre (ebből 14 főt jelenlétében), 3 főt 2-től 3 évig terjedő börtönre, míg 5 főt felmentettek. 6 fő ügyét elkülönítették.

²⁸³ Uo. 357–358.

²⁸⁵ 500-as büntetőszázad, 110/41-es maroshévízi zsidó munkaszolgálatos század, 110/34-es, 110/59-es.

²⁸⁶ Csákigorbói járási (Szamos megye) katonai parancsnokság.

²⁸⁷ A nagykárolyi, nagysomkúti és felsővisói ideiglenes gettók működtetésében és a felsőronai zsidók összegyűjtésében való közreműködés.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozás	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Vass Károly	halál	tart. katona, civilben kocsmáros	távollévő	Romoly
Kozma ?	halál	százados	távollévő	n.a.
Tóth István	halál	százados (Székely Határvédelmi Erők)	távollévő	n.a.
Fazekas Lajos ²⁸⁸	halál	ezredes	távollévő	n.a.
Vásárhelyi Károly	halál	katonatiszt, hegyivadász	távollévő	n.a.
Szabó András	halál	zászlós, hegyivadász	távollévő	n.a.
Kovács Ödön	halál	zászlós (26. dési gyaloghadosztály)	távollévő	Szamosudvarhely
Johann Baschmann ²⁸⁹	halál	őrmester (Wehrmacht)	távollévő	Billéd
Páll Sándor	halál	csendőr	távollévő	Mezősámsond
Bárdos János ²⁹⁰	halál	alhadnagy	távollévő	n.a.
Ifj. Harmathy Sándor	halál	n.a.	távollévő	Köröstarján
Varga Lajos ²⁹¹	halál	n.a.	távollévő	Köröstarján
Bigecz József	halál	n.a.	távollévő	Köröstarján
Tóth János	halál	n.a.	távollévő	Köröstarján
Sótér-Tóth Károly	halál	n.a.	távollévő	Köröstarján
Tarnaváry ?	halál	tábornok	távollévő	n.a.
Kiss P. Ernő	halál	csendőrezredes (Nagyszalonta)	távollévő	n.a.
Dezsőffy ?	halál	őrnagy	távollévő	n.a.
Sárkányi István ²⁹²	halál	százados	távollévő	Fogaras
Nagy Pál	halál	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Czege Imre	halál	cipész	távollévő	Nagyszalonta

²⁸⁸ 1949-ben Nyíregyházán letartóztatták (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Szóbeli jegyzék).

²⁸⁹ A népbíróság értesülése szerint elítélésekor szovjet kényszermunkán volt (SJANC, Fondul Tribunalul Poporului, Dos. 22/1946, 350.).

²⁹⁰ 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 2430/1949. Szóbeli jegyzék).

²⁹¹ 1949-ben kiadták Romániának (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 25882/1948. Bárdos János és társa háborús bűnügye. 1948. október 12.).

²⁹² 1949-ben letartóztatták háborús bűnök vádjával (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 26345/1950. Szóbeli jegyzék).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozás	Távollévő vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Báthó László	halál	főhadnagy, civilben tanító	távollévő	Miskolc (kolozsvári lakos)
Máthé ?	halál	csendőrszázados	távollévő	n.a.
Juhász József	halál	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Rászki ?	halál	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Kujbucz János	halál	kereskedő	távollévő	n.a. (gyergyószentmiklósi lakos)
Wokalek János	halál	földbirtokos (Borgóprundon)	távollévő	n.a.
Wokalek Mária	halál	földbirtokos	távollévő	n.a.
Láncz László	halál	csendőrszázados	távollévő	n.a. (hatvani lakos)
Horváth István	halál	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Vécsey Endre	halál	csendőrhadnagy	távollévő	n.a. (nagykárolyi lakos)
Halász ?	halál	csendőrk	távollévő	n.a.
Fekete ?	halál	csendőrk	távollévő	n.a.
Szabó ?	halál	csendőrk	távollévő	n.a.
Polgár ?	halál	csendőrk	távollévő	n.a.
Nicolae Stavrescu	halál	ezredes	távollévő	n.a. (bukaresti lakos)
Zahariás András	életfogytiglani k.	magántisztviselő, tartalékos katonatiszt	jelenlévő	Csíkshézpvíz (csíksheredai lakos)
Györgypál Ferenc	életfogytiglani k.	munkás, tart. katona	távollévő	Szentkeresztbánya
Tóth ?	életfogytiglani k.	csendőrk	távollévő	n.a.
Hódos ?	életfogytiglani k.	csendőrk	távollévő	n.a.
Dombi Gyula	életfogytiglani k.	csendőrk	távollévő	n.a.
Bánhidi ?	életfogytiglani k.	ezredes	távollévő	n.a.
Barabás ?	életfogytiglani k.	tizedes	távollévő	n.a.
Fülöp Sándor	életfogytiglani k.	őrvezető	távollévő	n.a.
Szabó Ferenc	életfogytiglani k.	honvéd	távollévő	Mikes
Nagy Kálmán	életfogytiglani k.	őrmester	távollévő	n.a.
Kedves Ferenc	életfogytiglani k.	honvéd	távollévő	n.a.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozás	Távollé- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
		(Székely Határvédelmi Erők)		
Boksai István	életfogytiglani k.	hadnagy	távollévő	n.a.
dr. Valkovszky ?	életfogytiglani k.	csendőrtiszt	távollévő	n.a.
Bujdosó József	életfogytiglani k.	kereskedő, tart. katona	távollévő	Nagykároly
Győne András	életfogytiglani k.	földműves, tart. katona	távollévő	Bibarcfalva
György József	életfogytiglani k.	földműves, tart. katona	távollévő	Kilyénfalva
Mészáros András	életfogytiglani k.	csendőrtiszt	távollévő	n.a.
Bakó Ignác	életfogytiglani k.	csendőr főtorzsőrmester	távollévő	n.a.
Jánossy Ferenc	életfogytiglani k.	földműves, tart. katona	távollévő	Atyha
Kórodi Jenő	életfogytiglani k.	tisztviselő (Gyergyószentmiklós, polgármesteri hivatal)	távollévő	n.a.
Terek János	25 év kényszermunka	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Kovács Ferenc ²⁹³	25 év kényszermunka	csendőrőrmester	távollévő	n.a.
Kerekes Antal	25 év kényszermunka	n.a.	távollévő	n.a.
Luska Ferenc	25 év kényszermunka	gépész	távollévő	n.a. (resicabányai munkás)
Constantin Simionescu	25 év kényszermunka	főhadnagy	távollévő	Brassó
Ioan Rusmanica	25 év kényszermunka	vasúti felügyelő	távollévő	Újtohán (brassói lakos)
Zombor Kálmán	25 év kényszermunka	jegyző (Felsőborgó)	távollévő	n.a.
Szabados István	25 év kényszermunka	jegyző (Borgóprund)	távollévő	n.a.
Tóth Sándor	25 év kényszermunka	őrmester	távollévő	n.a.
Schumacher Emil	20 év kényszermunka	szabó	jelenlévő	Lupény (aradi lakos)
Pánczél János	20 év kényszermunka	csendőrr (korábban földműves)	jelenlévő	Mezőörményes

²⁹³ 1949-ben a magyarországi Nagybakónakon élt (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozás	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
Losonczy Imre	20 év kényszermunka	kereskedő	jelenlévő	Kolozsvár (nagysonmkúti lakos)
Csúti Zoltán ²⁹⁴	20 év kényszermunka	rendőrtiszt (Nagykároly)	távollévő	n.a.
Szócs Zoltán	20 év kényszermunka	tanító, tart. katona	távollévő	Maroshévíz
Venczel Antal	20 év kényszermunka	a Nemzeti Munkaközpont kolozsvári elnöke	távollévő	n.a. (kolozsvári lakos)
Andreas Schmidt ²⁹⁵	20 év kényszermunka	a Német Népközösség volt országos elnöke, volt SS-tiszt	távollévő	Monora (brassói lakos)
Bereczky Erő ²⁹⁶	20 év börtön	jogász, a kolozsvári Iparkamara titkára	távollévő	Dombos (kolozsvári lakos)
B. Atzél Ede	20 év börtön	földbirtokos	távollévő	Budapest (kolozsvári lakos)
Lehöcz József	20 év börtön	kereskedő, a Baross Szövetség volt tagozati elnöke (Kolozsvár)	távollévő	n.a. (kolozsvári lakos)
Szabó János	16 év börtön	a Nemzeti Munkaközpont nagyváradai vezetője	jelenlévő	n.a. (nagyváradai lakos)
Krausz Károly	15 év börtön	magántisztviselő, a Német Népközösség tordai tagozatának elnöke	jelenlévő	Nagyszeben (tordai lakos)
Dubei Mihály	12 év börtön	földműves	távollévő	Felsőróna
Szirtes József	10 év kényszermunka	N. A.	távollévő	n.a.
Bege Sándor	10 év börtön	földműves	jelenlévő	Gyergyószentmiklós
Zsigmond Ferenc	10 év börtön	jegyző (Kisdemeter)	jelenlévő	Nyárádszentlászló
Nippendruck Kálmán	10 év börtön	orvos	távollévő	Kolozsvár
Szarvadi Dezső ²⁹⁷	10 év börtön	őrnagy (csákigorbói járási k.p.)	távollévő	n.a.
Ion Goncescu	10 év börtön	ezredes	távollévő	n.a.
Elmer Mátyás	7 év börtön	ügyvéd, volt Volksbund tagozati elnök	jelenlévő	Módos ²⁹⁸ (marosvásárhelyi lakos)

²⁹⁴ A háború után Ausztriában telepedett le. Uo.

²⁹⁵ A vorkutai szovjet munkatáborban hunyt el 1948-ban.

²⁹⁶ A háború végén Nyugat-Európába, majd az USA-ba emigrált, itt hunyt el 1958-ban (Bereczky Zoltán szíves közlése alapján).

²⁹⁷ 1949-ben Kápolnásnyéken lakott (MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, 49. doboz, 239. tétel, 01785/51. Román háborús bűnösök kiadatása, 1950. december 7.).

²⁹⁸ Ma Szerbia, Vajdaság Autonóm Tartomány.

Vádlott neve	Ítélet	Foglalkozás	Távol- vagy jelenlévő vádlott	Születési hely
dr. Gross Károly	7 év börtön	ügyvéd, Német Népkegyesség tagozati elnök	jelenlévő	Gyulafehérvár
Soós István	5 év börtön	földműves	jelenlévő	Nagysármás
Kassai Erzsébet	5 év börtön	tanítónő	jelenlévő	Misztótfalu (nagysomkúti lakos)
Máthé István	5 év börtön	n.a.	jelenlévő	Almásmálom (bethleni lakos)
Horváth József	5 év börtön	pék, tartalékos katona	jelenlévő	Köröstarján (nagyváradi lakos)
Egey Jenő	3 év börtön	ügyvéd	jelenlévő	Naszód (marosvásárhelyi lakos)
dr. Krajnik Sándor	2 év börtön	ügyvéd	jelenlévő	Nagyvárad
Esztegar Kajetán	2 év börtön	ügyvéd	jelenlévő	Marosbogát (csákigorbói lakos)
Bartha Sándor	felmentették	földműves, tartalékos katona	jelenlévő	Szentmáté
Illyés János	felmentették	földműves, tartalékos katona	jelenlévő	Tacs
Balázs Albert	felmentették	mészáros, tartalékos katona	jelenlévő	Székelyudvarhely
Cornel Năstăsescu	felmentették	mérnök	jelenlévő	Scheiu ²⁹⁹ (besztercei lakos)
Tóth Károly	felmentették	tanító, tartalékos katona	jelenlévő	Marosgombás (pusztakamarási lakos)
Simon László	ügyét elkülönítették	tartalékos katona, civilben ács	jelenlévő	Székelykeresztúr
Silberman Israel	ügyét elkülönítették	kereskedő	jelenlévő	Chişinău (korábban temesvári lakos)
Nicolae Căndea ³⁰⁰	ügyét elkülönítették	alezredes	jelenlévő	Nagyszeben (szászvárosi lakos)
Nicolae Antonu	ügyét elkülönítették	ezredes	jelenlévő	Naszód (temesvári lakos)
Constantin Bandescu	ügyét elkülönítették	ezredes	jelenlévő	Iaşi (bukaresti lakos)
Ghoerghe Bucşa	ügyét elkülönítették	ezredes	jelenlévő	Lüget (brassói lakos)

²⁹⁹ Dâmbovița megye.

³⁰⁰ Mind a négy román vádlottat később felmentették és szabadlábra helyezték (*Igazság*, 1946. augusztus 29.).

V. A népbírószági ítélezés utóélete

A két népbírószági tanács 1946. június 28-án szüntette be tevékenységét, a még folyamatban lévő ügyeket polgári büntetőbírószágoknak adták át. Az elérhető – szűkös – források alapján ezeket már más személyi összetételű bírószágok előtt folytatták le, a kolozsvári fellebbviteli bírószág iratai alapján például Grigore Râpeanu közvádoló 1947 elején már köztörvényes ügyekkel foglalkozott.³⁰¹ A polgári bírószágok előtt lefolytatott ügyek már kevesebb sajtónyilvánosságot kaptak, ezek közé a ritka kivételek közé tartozik a kolozsvári népbírószág által áthelyezett vledényi hadifogolytábor volt parancsnokainak ügye. A kolozsvári törvényszéken, David Rusu elnökletével lefolytatott eljárásban mind a négy vádlottat felmentették, melyet a kommunista sajtóban erőteljes kritizáltak.³⁰²

1946 és 1947 folyamán néhány esetben ítéleztek ad hoc népbírószági tanácsok, de kizárólag azokban az esetekben, ha egy korábban távollétében elítélt háborús bűnös került a bírószág elé, vagy a Legfelsőbb Semmitőszék elrendelte a vádlott ügyének újratárgyalását. Az előbbire példa Gheorghe Sbârcea ügye, akit a kolozsvári népbírószág ötödik csoportos perében ítélték el és 1947-ben tartóztattak le ismeretlen körülmények között. A népbírószági tanács újravizsgálta ügyét, majd 1947. november 22-én Avram Bunaciu igazságügyi miniszter hozzájárulásával felmentették a vádak alól és szabadlábra helyezték.³⁰³ Az utóbbi esetben a magyar külügyminisztérium értesülései szerint tíz elítélt fellebbezését fogadta el a Semmitőszék és új tárgyalást rendelt el ügyükben.³⁰⁴

Az 1945/312-es törvény 1946 végén hatályát veszítette. Bár felmerült meghosszabbításának lehetősége, Pătrășcanu igazságügyi miniszter ennek szükségessége ellen foglalt állást, mert – megfogalmazása szerint – a legfontosabb háborús bűnösök ügyeit már letárgyalták³⁰⁵ Pătrășcanu 1954-es vallomása szerint 1948 februárjáig hozzávetőlegesen 1800 személyt ítélték el háborús bűnök miatt,³⁰⁶ tehát hozzávetőlegesen 1100 fővel többet, mint a két

³⁰¹ Lásd pl. SJANC, Fondul Parchetului General al Curții de Apel Cluj, Dos. 64/1947.

³⁰² *Igazság*, 1946. augusztus 29, Ne menekítsék tovább a bűnösöket.c. cikk.

³⁰³ A kolozsvári büntetésvégrehajtás intézet jelentése Avram Bunaciu részére. In: Mocanu, 2005: 55–56.

³⁰⁴ MNL OL, Küm-Tük, Románia, XIX-j-1-k, Románia. 46. tétel 10. doboz. 1593/1946. Gyárfás László jelentése a Magyar Külügyminisztérium Sajtóosztályának.

³⁰⁵ Pătrășcanu nyilatkozata a háborús bűnösök megbüntetésére irányuló törvény hatályának meghosszabbítása tárgyában. *Giugariu*, 1996: 44.

³⁰⁶ Uo. 60–62.

népbíróság, mely a teljes ország területére vetítve még mindig egy meglehetősen enyhe ítékezésre vall.

Az ellenzéki pártok széttúzása, a király eltávolítása és a Román Népköztársaság kikiáltása után azonban megindult egy újabb üldözési hullám a háborús bűnösökkel szemben. A háborús bűncselekmények üldözésére jogi háttérrel biztosító törvény hatályát 1948-ban, már Pătrășcanu eltávolítása után, váratlanul megújította az új igazságügyi miniszter, Avram Bunaciu.³⁰⁷ Az új törvény alapján meginduló eljárásoknak már hangsúlyosan belpolitikai vetülete is volt. Erre utalhat, hogy 1949 után például gyakran hangsúlyozták, ha egy kollektivizálással szembeni megmozdulásban kompromittálódott múltú személy vett részt,³⁰⁸ de az 1948–1950 között lefolytatott RDP³⁰⁹ tagrevíziók esetében is előfordult, hogy egyes személyek kizárásához korábbi háborús bűncselekmény szolgált indítékul, sőt egyes személyeket bíróság elé is állítottak ilyen jellegű bűncselekmények miatt.³¹⁰ A Csík megyei igazoló bizottság (*Comisia de verificare*) például az összesen 207 kizárt személyből 29 fő (14 %) esetében határozott meg valamilyen háborús bűncselekményt,³¹¹ az elérhető források azonban nem pontosítják, hogy az ő esetükben a kizárást konkrét vádemelési eljárás követte-e.

Az eddigi adatgyűjtés során 127 olyan személyt sikerült név szerint azonosítani (jórészt a magyarországi külügyi iratoknak köszönhetően) akik ellen polgári bíróságok jártak el háborús bűncselekmény miatt (közülük 57 főt 1948-ban a iași mészárláshoz kapcsolódó perben ítélték el, 16 elítélt pedig az Antonescu-kormány funkcionáriusa volt), ebből 93 román, 34 magyar volt.³¹² Ugyanakkor ezek az iratok legtöbb esetben nem tartalmazzák sem a konkrét vádakot,

³⁰⁷ Chinciaș, 2012: 132.

³⁰⁸ Például az oklándi járási Securitate egy 1949. szeptember 19-i, majd egy október 24-i jelentésében beszámol róla, hogy Homoródkeményfalván a gabona beszolgáltatását egy egykori nyilaskeresztes párttag szabotálta, sőt nyomdafestéket nem tűrően rákáromkodott a nála házkutatást végző rendőrtisztekre, megfenyegetve őket, hogy „*a bicskát a hasukba vágja.*” Egy másik esettel kapcsolatban megemlítik, hogy Erdőfüle községben a református lelkész a templomban prédikált a kötelező beszolgáltatás és a kolhozosítás ellen, aki korábban az Imrédy-párt aktív tagja volt. A Securitate mindkét esetben elrendelte az őrizetbe vételt az államrend elleni izgatás és háborús bűnök miatt (SJANH, Fondul M.A.I.-M.A.M. Dos. 1/1949. Biroul de Securitate Ocland către Serviciul Județean de Securitate. 1949. szeptember 19, október 24.). A jelentések megfogalmazása felveti, hogy az állambiztonsági nyomozók egy központi utasításnak megfelelően derítették fel az egykori szélsőjobboldali párttagok kilétét.

³⁰⁹ Az RKP és a Szociáldemokrata Párt egyesülését követően létrejött Román Dolgozók Pártja.

³¹⁰ Erre egy konkrét példa Nemes Károly marosvásárhelyi lakos esete, akit egy dezertőr 1944-es kivégzéséért állítottak bíróság elé és a bukaresti IV.-es számú törvényszék 1952. október 27-én 10 év kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélte. Az illető a helyi tagrevízió „bukott le” (MNL OL, Küm-Tük, XIX-j-1-k Románia, 239. tétel 50. doboz, 1409/1953. A Magyar Népköztársaság bukaresti követsége. 1953. február 1.).

³¹¹ 23 fő esetében korábbi szélsőjobboldali párttagság merült fel, 6 fő esetében a Szovjetunió területén katonaként elkövetett háborús bűnök (SJANH, Fondul Comisia de Verificare Ciuc a membrilor PMR. Az adatokért köszönet illeti Antal Róbert-István kollégát).

³¹² A 34 magyar vádlottból mindössze 6 főt ítélték el jelenlétében.

sem az ítéletet, így a polgári bíróságok tevékenységének értékeléséhez további kutatómunkára van szükség.

VI. Összegzés

A kolozsvári népbíróság tevékenysége egy hármas keretben, az 1944 után kibontakozó romániai belpolitikai harcok, az 1940–44 közötti észak-erdélyi magyar adminisztráció története és a román-magyar államközi kapcsolatok 1944 utáni alakulása tükrében értelmezhető. Az eljárásokra a Román Kommunista Párt (RKP) részleges hatalomátvételét³¹³ követően került sor, így a népbírósági tanács összeállítása, a közbírák kinevezése és az ítélezés ideológiai megközelítése már a párt által megfogalmazott hivatalos direktívák szerint történt. Ezek betartását a kolozsvári népbíróság esetében a folyamatos bukaresti ellenőrzés (Avram Bunaciu és Petre Grozdea jelenléte) is segítette.

Bár a pereket formailag még az egypártrendszer bevezetése előtt folytatták le, az ítélező tanácsokban nagyrészt az RKP és szatellitpártjai domináltak. A későbbi pártállami ítélezés sajátosságait mutatják a perekben megjelenő eljárásbeli sajátosságok és az internálások gyakorlatának intézményesítése, bár ez utóbbival kapcsolatban nem találtam arra vonatkozó információkat, hogy tömegesen alkalmazták volna a potenciális háborús bűnösök ellen.

Az 1940–1944 közötti magyar államigazgatás elmarasztalásának szándékát mutatják a meghozott ítéletek is. Az eljárásokban a magyar állami hivatalnokok és az erőszakoszervek tagjai 65 %-os felülreprezentáltságban vannak, másrészt az ítéletek elemzésekor szembeűnő, hogy adott esetben súlyosabb ítélettel szankcionálták az ehhez a kategóriához tartozó vádlottak cselekményeit. Amennyiben olyan helyi lakos került a bíróság elé, aki nem töltött be hivatalos állami funkciót, a bíróság több esetben bizonyíthatóan elfogulatlanabban járt el a vádlott ügyének vizsgálata során.

Az 1940–1944 közötti magyar adminisztráció elmarasztalásával ellentétben egyáltalán nem jelent meg a perekben a magyarság kollektív elmarasztalásának szándéka. Véleményem szerint ebben nagy szerepe volt az RKP azon állásfoglalásának, ami a Nemzeti Parasztpárt által képviselt kollektív felelősségre vonást ellenezte, másrészt az erdélyi magyarság háború utáni „balra tolódásával,” ami az MNSZ és az RKP szoros együttműködésében valósult meg. Ugyanakkor a bíróság – és az ítélezés központi irányítotttságából kifolyólag a Groza-kormány

³¹³ Az első Groza-kormány március 6-i beiktatása.

– viszonyulását az erdélyi magyarsághoz egy sajátos kettősség jellemezte. Az Antonescu-rendszer magyarellenes intézkedéseit nem szankcionálta, az 1944-es magyarellenes atrocitások végrehajtóinak ügyét pedig a háborús bűncselekményektől külön kezelte.³¹⁴ Részben ez vezetett ahhoz, hogy a népbírósi ítélekezést az erdélyi magyarság egy része egyoldalú „boszorkányüldözésnek” tekintette.

Véleményem szerint inkább osztályharcos mintsem nemzetiségi szempontokkal magyarázható, hogy a bíróság meglehetősen nagy számban ítélte el erdélyi magyar földbirtokosokat. Az ő esetükben az ítéletet egyrészt ideológiai meggyőződés,³¹⁵ másrészt a teljes vagyonekbevitel lehetősége motiválhatta, ami a későbbi államosítások nyitányát jelentette. Az erdélyi magyarsággal ellentétben sokkal hangsúlyosabban jelentkezett a kollektív felelősség elve a helyi németekkel szemben, akiket egyöntetűen a hitleri Németország ötödik hadoszlopának tekintettek. Ennek ellenére az elítélteknek csak egy kis töredéke (23 fő) volt német nemzetiségű, mely felveti annak lehetőségét, hogy a Groza-kormány a „német-kérdés” erőszakos, kitelepítés útján történő rendezését preferálta.

Fontos tanulság, hogy a romániai népbírósi ítélekezés – az elítéltek számát és a meghozott ítéleteket tekintve – messze alulmaradt szigorúságát és széleskörűségét tekintve a szomszédos országokban lezajlott felelősségre vonási eljárásoktól. Véleményem szerint ennek oka az előző rendszerben “háborús bűnösként” kompromittált személyek egy részének „átmentése” volt, másrészt a kibontakozó hatalmi harcokban a háborús bűnösség kérdése rövid idő alatt fontosságát veszítette, és csak 1948 után merült fel újra.

³¹⁴ Holott formailag ezek az atrocitások kimerítették a háborús bűncselekmény fogalmát, amennyiben hadműveleti területen, polgári lakosság ellen elkövetett gyilkosságokat és fizikai erőszakot foglaltak magukban.

³¹⁵ Az egyes vádiratokból és vádbeszédekből nyilvánvalóvá válik, hogy a bíróság a „reakciós” nagybirtokosi réteget tekintette a fasizmus fő támogatóinak.

VII. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)
[Nemzeti Történelmi Központi Levéltár]:

Fondul C.C. al PCR: Cancelarie [A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának fondja]: Dos.13/1947.

Fond nr. 96: Dos. 3374/1941.

Seviciul Județean al Arhivelor Naționale, Județul Cluj (SJANC)
[Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Hivatala]:

Fondul Tribunalul Poporului [Népbírószék fond]: Dosar 6/1945, Dosar 9/1946, 13/1946, 18/1946. Dosar 21/1946, Dosar 22/1946.

Fondul Inspectoratul General Administrativ [Általános Közigazgatási Felügyelet], Circ. III. Cluj: Dosar 1/1947.

Fondul Parchetul General al Curții de Apel Cluj [A kolozsvári Fellebviteli Törvényszék Főügyészsége]: Dosar 64/1947.

Fondul Colegiului de Avocați Cluj [A kolozsvári Ügyvédi Kollégium fondja]: Dosar 32/1946.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Județul Harghita (SJANH)
[Román Nemzeti Levéltár Hargita megyei Hivatala]:

Fondul Ministerul Afacerilor Interne – Mureș-Autonomă Maghiară
[Belügyminisztérium, Maros-Magyar Autonóm Tartomány]: Dos. 1/1949.

Fondul Comisia de Verificare Ciuc a membrilor PMR.

Budapest Főváros Levéltára [BFL]

XXV.1.a 3687/1945, Ábrahám József
XXV.1.a 5045/1945. Paksy-Kiss Tibor
XXV.2.b 623/1945, Joós Andor
XXV.2.b 9196/1945, Mázló Ferenc
XXV.2.b 15788/1945, Somorjai János
VII.5.e 1111/1950, Berentes László

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [MNL OL]

XIX-j-1-k, Küm-Tük Románia, 239. tétel, 49–50. doboz

XIX-j-1-j, Küm-Tük Románia 46. tétel, 10. doboz

XIX-j-1-a, a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztálya, 60. doboz.

Forrásközlések

Horváth, 1995.

Horváth Ibolya (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* IV. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

Ioanid, 2006.

Ioanid, Radu (szerk.): *Lotul Antonescu în ancheta Smerș. Documente din Arhiva FSB*. Editura Polirom, Iași, 2006.

Giugariu, 1996.

Giugariu, Mihai (szerk.): *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu*. Editura Vreamea, Bukarest, 1996.

Ciucă, 1998.

Ciucă, Marcel-Dumitru (szerk.): *Procesul mareșalului Antonescu. Documente I-III*. Editura Saeculum, Bukarest, 1998.

Lustig, 2007.

Lustig, Oliver (szerk.): *Procesul ghetourilor din Nordul Transilvaniei*. Editura AERVH, Bukarest, 2007.

Bosomitu–Burcea, 2012.

Bosomitu, Ștefan – Burcea, Mihai (szerk.): *Spectrele lui Dej*. Editura Polirom, Iași, 2012.

Mocanu, 2005.

Mocanu, Radu-Marin (szerk.): *Vremuri satanice*. Editura Ideea Europeană, Bukarest, 2005.

Sajtó

Csíki Lapok, 1940.

Csíki Lapok, október 8.

Dreptatea, 1944.

Dreptatea, november 17.

Erdély, 1945.

Erdély, április 10.

Igazság (Erdélyi Szikra), 1946.

Igazság, március 9 – augusztus 10. közötti lapszámok.

Keleti Újság, 1938.

Keleti Újság, október 5.
Belügyi Közlöny, 1943.
Népszabadság, 1980.
Népszabadság, január 1.
Világosság, 1944, 1946.
Világosság, 1944. október 19, 21. 1946. március 9 – június 6. között.

Visszaemlékezések

- Barry, 2000.
Barry, Burton Y.: *Romanian diaries. 1944–1947*. Center for Romanian Studies, Iași, 2000.
- Benkő, 2004.
Benkő Levente: A lehetetlen védelem. Váczy Kálmán és a szilágysági magyarok népbírószági pere. In: *Művelődés*, Kolozsvár, 2004. URL: <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1401> (utolsó letöltés: 2018. március 16.).
- Bethlen, 1989.
Bethlen Béla: *Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
- Kádár, 1978.
Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. I. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Major, 1988.
Major Ákos: *Népbírászkodás. Forradalmi törvényesség*. Minerva Kiadó, Budapest, 1988.
- Troncotă, 1994.
Troncotă, Cristian: *Eugen Cristescu: Asul serviciilor secrete românești: memorii, mărturii, documente: [memorii 1916–1944]*. Editura R.A.I., Bukarest, 1994.
- Szabó, 1974.
Szabó Árpád: *Üzenet a mának*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1974.
- Tóth, 1973.
Tóth Sándor: Találkozásaim Szabó Árpáddal. In: *Korunk*, 1973. március. 418-424.

Interneten elérhető források

A 1945/312. sz. népbíróvási törvényrendelet szövege (<http://www.legex.ro/Legea-312-1945-87.aspx> - Letöltés: 2018. március 16.).

Szakirodalom

Ablonczy, 2015.

Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély. 1940–1944.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2015.

Bolovan – Bolovan, 2000.

Bolovan Sorina – Bolovan Ioan: Inițiative românești privind schimbului de populație în primii ani ai celui de-al doilea război mondial. In: *România și relațiile internaționale în secolul XX.* Szerk: Virgiliu Țărău, Editura Clausium, Kolozsvár, 2000. 90-118.

Braham, 1997.

Braham, Randolph L.: *A népirtás politikája: a Holocaust Magyarországon.* Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Chinciaș, 2012.

Chinciaș, Nicoleta: *Evoluția aparatului administrației publice și a justiției a orașului Cluj în primul deceniu postbelic: 1944–1950.* Kolozsvár, 2012 (doktori disszertáció).

Chira, 1995.

Chira, Ioan: Genocidul evreilor din Bihor în perioada ocupației ungare. In: *Aletheia,* Nagyvárad, 1995. 52.

Chiriac, 2008.

Chiriac, Bogdan: *The „retrial” of marshal Ion Antonescu in post-communist Romanian historiography.* CEU, Budapest, 2008. (Mesterszakos szakdolgozat)

Constantiniu – Duțu, 1999.

Constantiniu, Florin – Duțu Alexandru: Calvarul Românilor din Ardealul răpit. In: *Dosarele Istoriei.* 1999. 11. sz.

Cracă, 1995.

Cracă, Ioana: *Procesul lui Antonescu.* Editura Eminescu, Bukarest, 1995.

Cryer–Frinman–Robinson–Wilmshurst, 2007.

Cryer, Robert – Håkan Frinman – Robinson, Daryl – Wilmshurst, Elizabeth: *An Introduction to International Criminal Law and Procedure,* Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Csapody, 2014.

Csapody Tamás: *A cservenkei tömeggyilkosság.* Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány Budapest, 2014. URL: <http://mek.oszk.hu/16700/16793/16793.pdf>

Cseh, 2002.

Cseh Zita: Volt csendőrnnyomozók és politikai detektívek elleni büntetőeljárások 1959–60-ban. In: *Historia est... Írások Kovács Béla köszöntésére*. Garamond Kiadványszerkesztő Stúdió, Eger, 2002. 49-80.

Dallin, 1957.

Dallin, Alexander: *Odessa, 1941–1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*. Santa Monica, 1957.

Deletant, 2006.

Deletant, Dennis: *Hitler's Forgotten Ally. Ion Antonescu and His Regime, 1940–1944*. Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2006.

Diac, 2014.

Diac, Cristina: *Zorii Comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat*. Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.

Dombrády, 2005.

Dombrády Lóránd: *Akiról nem beszélünk: Werth Henrik*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2005.

Focșeneanu, 1998.

Focșeneanu, Eleodor: *Istoria constituțională a României. 1859–1991*. Editura Humanista, Bukarest, 1998.

Frommer, 2005.

Frommer, Benjamin: *National Cleansing: Retribution Against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge, 2005.

Gilbert, 1967.

Gilbert, Gustav: *Nürnbergi napló*. Magvető Kiadó, Budapest, 1967.

Györkei, 2002.

Györkei Jenő: *Idegen bírák előtt*. Zrínyi KHT, Budapest, 2002.

Illésfalvi, 2005.

Illésfalvi Péter: A román magyar kapcsolatok katonai vonatkozásai 1940–1944 között. In: *Háború, hadsereg, összeomlás. Magyar politika, katonapolitika a második világháborúban*. Szerk: Markó György, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. 91-103.

Illésfalvi, 2004.

Illésfalvi Péter: „Édes Erdély itt vagyunk...” Az erdélyi bevonulás során történt atrocitásokról. In: *Pro Minoritate*, 2004. tavasz, 58–77.

Illésfalvi – Szabó – Számvéber, 2005.

Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján*. Püldo Kiadó, Nagykovácsi.

Jordáky, 1974.

Jordáky Lajos: *Szabó Árpád. Üzenet a mának*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

Karsai, 2004.

Karsai László: *A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*. Budapest, 1956-os KHT, 2004.

Kovács, 2018.

Kovács Szabolcs: A kolozsvári népbíróság tevékenységének sajátosságai. In: *Fejezetek Erdély történetéből*. Szerk.: Tóth Áron, EME, Nagyvárad, 2018.

Kovács, 2001.

Kovács Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon. In: *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában*. Szerk.: Okváth Imre, Történeti Hivatal, Budapest, 2001. 103–140.

L. Balogh, 2013.

L. Balogh Béni: *Küzdelem Erdélyért. A magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 2013.

Lechințan, 1993.

Lechințan, Vasile: *Procesul criminalilor de război de la Ip, Treznea, Huedin, Mureșeni de Câmpie și din alte localități sălăjene*. Muzeul de Istorie și Arta, Zilah, 1993.

Lipcsey, 1998.

Lipcsey Ildikó: *A Romániai Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján*. Possum Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Nagy, 2004.

Nagy Mihály Zoltán: Wass Albert háborús bűnpere. A per jogtörténeti háttere. In: *PoLász. A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja*. 78. sz. 2004. augusztus–szeptember. 1-7.

Nagy, 2005.

Nagy Mihály Zoltán: Adalékok Wass Albert népbírósági bűnperéhez. In: *Korunk*, 2005. 7. sz. 102-108.

Nagy, 2009.

Nagy Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.

Neugebauer, 1993.

Wolfgang Neugebauer: *Die verfahren vor dem Volksgericht Wien (1945–1955) als Geschichtsquelle*. Bécs, DÖW, 1993.

Olosz, 2014.

Olosz Levente: Felelősségre vonás a vészkorszak bűneiért Észak-Erdélyben. In: *Századvég*, Új F. 74. sz. 2014. 69–86.

Raffay – Takaró – Vekov, 2004.

Raffay Ernő – Takaró Mihály – Vekov Károly: *A gróf emigrált, az író otthonmaradt*. Budapest, Szabad Tér Kiadó, 2004.

Réti, 1991.

Réti György: Az erdélyi atrocitásokról a második bécsi döntés után. In: *Mozgó Világ*, 1991. 2. sz. 35-40.

Sárándi, 2006.

Sárándi Tamás: Észak-Erdély 1940–1944 közötti története a román történetírásban. In: *Limes*, 2006/2. 131–137.

Schlessak, 2009.

Schlessak, Dieter: *Capesius, az auschwitzi patikus*. Csíkszereda, Bookart, 2009.

Spanu, 2010.

Spanu, Alin: *Istoria Serviciilor de Informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*. Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2010.

Szabó, 2015.

Szabó Csongor: Csík megye közigazgatása, 1918–1940. (2.) In: *Magyar Kisebbség*. 2015/1-2.

Szakács – Zinner, 1997.

Szakács Sándor – Zinner Tibor: *A háború „megváltozott természete.” Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948*. Budapest, 1997.

Töttössy, 2005.

Töttössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története. 1944-1953*. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2005.

Țurlea, 1996.

Țurlea, Petre: *Ip și Trăznea: atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească*. Editura Enciclopedică, Bukarest, 1996.

Vadkerty, 2008.

Vadkerty Katalin: Vádak, vádlottak, ítéletek. A szlovák népbíróságok ítéletéből. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2008/2. 3–13.

Zinner, 1999.

Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlatja. 1944/45–1992*. Rejtjel Kiadó, 1999.

Zinner–Róna: 1986.

Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiák bilincsen*. I–II. Lapkiadó Vállalat, 1986.

Weber, 2007.

Weber, Petru: A háborús bűnök megtorlása a háború utáni Romániában és Magyarországon.
In: *Korall*, 2007. 28–29. sz. 134–144.